

Az Íge tükrében.

A mások véleménye, mint a Krisztushoz jutás akadály.

Mk. 5. 35. b.

A filozófiai gondolkodás mindig különbséget tett az *igazság* és a *vélemény* között. És ez a különbségtétel olyan közel fekvő, hogy nem kell hozzá semmi különös elmeerő, hogy belássuk, hogy az *igazság* fogalma magán hordozza a tárgyilagosság, az indokoltság, a megfontolt ítélkezés bélyegét, ennél fogva az igazságban mindig van valami emberfölötti, van valami a magasságos égről alásugárzó csillagok fényéből, fölényéből és fenségéből. A *vélemény* fogalma ellenben mindig magán hordja az esetlegesség, az egyéni önkény, az indokolatlanság és a könnyelmű ítélkezés bélyegét, ennél fogva a vélemény fogalmában mindig van valami hétköznapi — emberi, van valami szándékos, vagy szándéktalan csalás és hazugság.

A mi mindennapi életünkben nagyobb szerepet játszanak a vélemények, mint az igazságok. És még jobban súlyosbíja a mai ember helyzetét az a körülmény, hogy nem is a saját véleményei, mint inkább a másoké. Miután az igazságban van valami emberfölötti, tehát az emberiség nagy többségére nézve valami szent kényszerűség, hogy az igazságot, mint Isten életének kinyilatkoztatását másoktól nyeri, nyeri a lángelméktől, a prófétáktól és az így nyert igazságok által, mindig meggyarapodik és meggazdagodik az ember, addig a véleményekből élő ember élete folytonos elszegényedés, szellemi elsatnyulás. Még inkább súlyosabbá válik a helyzet a *mások véleménye* által, mert ezek egyenesen lelki bénaságra, lelki sántaságra, vakságra és süketségre vezetnek. Minden idegen vélemény akadály és nyűg a lélekre nézve, mert kezdetben csak rabságba ejt, szolgaságra juttat, kitérít az Isten által belénk oltott egyéni célok, gondolatok utjából, vagy a lélekben okozott nagy hányattatások következtében kétségbeejt, akadályozza a lélek szent és csodás kifejtését, hogy lassan-lassan megölje a mi külön, sajátos lelkünket.

Ugyanilyen sötét és kétségbeejtő helyzetet teremtenek a mások idegen véleményei a Kr.-hoz való viszonyunkban is.

A mi igénkben olvasott rész szerint *Jairus*, egy zsinagoga fő eljőve Jézushoz, lábaihoz esve, igen kéré őt mondván: Az én leánykám halálán van, jer és vesd reá kezedet, hogy meg-

gyógyuljon és éljen. El is méne vele és követé őt nagy sokaság. Útjában azonban feltartóztatja őt egy tizenkét év óta szenvedő, vérfolyásos asszony, akit meggyógyít. Még beszél az asszonnyal, amikor egy hírnök jön a zsinagóga fő házából ezt mondván: „Leányod meghalt, mit fárasztod tovább a Mestert?” A bizakodó, hívő Jairus életébe, mint valami sötét madár csap bele az idegen vélemény, hogy kitérítse őt útjából, hogy feltartóztassa őt abban, hogy meglapasztalja a Jézus megmentő és a haláltól megszabadító isteni hatalmát. A hírnöknek a véleménye: „Mit fárasztod a Mestert?” egyfelől rejt magában bizonyos gyöngédséget és tiszteletet a Mesterral, az *áldott jólelkű és szelíd tanítóval szemben*, másfelől azonban van ezekben a szavakban egy csomó kétségeskedés, hitellenség, amely egyenesen arra mutat, hogy hiányzik lelkéből minden bizonyosság *a Jézus Krisztus isteni hatalmával szemben*.

Azok az idegen vélemények, amelyek a Krisztushoz vezető utunkban feltartóztatnak, a legtöbb esetben ugyanigy hangznak: *Mit fárasztod a Mestert!* A lelkület azonban, amelyből ez a vélemény származik nagyon rosféle, Egyik szerint: „Mit fárasztod a Mestert, úgy sem segít rajtad!” — „Mit fárasztod a Mestert, hisz az ő ereje úgy sem ér el hozzád!”

A világon a legbensőségesebb út: a Krisztushoz vezető út. Ezen a bensőséges úton megmaradni és haladni pedig csak úgy lehet, ha önmagunknál maradunk, ha újból és újból összeszedjük önmagunkat, ha ráneveljük a szemeinket a befelé nézésre, ha lelkünk leülepedését tisztulás nem zavarja meg folytonosan a kifelé való figyelés, a mások véleményére való vigyázás. Krisztus csak azok által érhető el, akiknek a lelke állandóan be van állítva az őreá való nézésre s akik állandó tusakodással azon vannak, hogy az élet mindennapi hányattatásai között, amikor a szennyes hullámok körülöttünk hömpölyögnek, szemüket le ne vegyék az ő fényes orcájáról. Az *állandóan idegen vélemények hatása alatt álló lelkek mindennap idegenebbek lesznek önmaguk előtt*, míg elveszítik egészen önmagukat s alázuhananak ama mélységekbe, ahol a meghalt, önmagukat vesztett lelkek tömegei nyözsögnek. *Krisztushoz csak azok a lelkek juthatnak el, akik megtudták őrizni lelkük amaz eredetiségét, amelyre Isten őket elhívta.*

A mi nemzedékünknek egyik nagy nyomorusága, hogy megelégszik véleményekkel, mások által koholt véleményekkel ott, ahol *tettek* lenne szükség. Krisztusra vonatkozó vélemények után kutatunk, keresünk s ha ezek a vélemények csak máról-holnapra való világosságot hoznak minekünk: csodálkozunk, kétségeskedünk, békételenkedünk s aztán napirendre térünk Jézus Krisztus felett, hogy még nagyobb kétségbeesés és békételenség, háborúság háruljon mireánk.

Mi lett volna Jairussal, ha hallgat a házától jövő hírnökre? Visszatér, házára pedig ráborul a halál éjszakája, de ő nem

hallgatott, hanem tovább ment az őt biztató Kriszlussal s a megtalált Krisztust vitte házához s vele vitte az életet, a fel-
támadást és a diadalt.

A Krisztust kereső lelkeknek úgy kell megszabadulni az idegen véleményektől, mint tette egykor Natanael, akit guzsba költve tartott az az idegen vélemény: Názáretből támadhat-e valami jó? De amikor barátja, Filep felhívja: „Jer és lásd meg!” akkor nem töpreng, hanem elindul, megy megtalálni szíve királyát.

Csak a komoly elhatározás: Megyek, hogy lássak a saját szememmel és halljak a saját fülemmel, csak a felszabadult tett az, ami elvezet a Krisztushoz, mert az elhatározás kezdeményező lépése, a tett, mint diadalokra jutott elhatározás az örök feltétele a Krisztus megtalálásának. A vélemény lenyüggő, az elhatározott tett felszabadít. Minden lépés által, amelyet önelhatározásunkból teszünk, felszabadul a mi valódi énünk, megnyílik szívünk szent kelyhe, befogadni az élet diadalmas Urát, a Krisztust.

Minden veszteglő lélek az elszegényedés, a megüresedés, az elhalás útján van s minden ilyen lélekre nézve csak távolodóban van az Úrnak alakja, minden Istenért küzdő, aktivitásban élő lélek számára pedig folyton közeledőbe van a Jézus alakja. Ha ma csak még filléreket áldoztál, de holnap már éle-
tedből adtál az Istennek, azt fogod tapasztalni, hogy a sötét távolságban elvesző Isten-arc, mind fényesebbé válik számodra.

Induljatok testvéreim, hogy a titelemite jószág szolgálat, az áldozat tettei által tapasztaljátok életetekben a folytonos Krisztushoz való zarándoklásaitokban, a közeledő, a szívedet mindinkább hódító Krisztus alakját.

Es segítségünkre jönnek a felszabadult, diadalmas lelkek: a próféták a maguk nagy igazságaikkal. Míg a vélemények elidegenítenek önmagunktól, az igazságok önmagunkra és bennünk az élő Krisztusra vezérelnek el. Minden valódi igazságban van valami, ami minden lélekkel rokon s ami ennélfogva alkalmas arra, hogy igazi lényünk kiszabaduljon a vért és életet pusztító vélemény-vámpirok karmai közül.

T. S.

Vallásos nevelés.

A konfirmáció reformja.

(II. közlemény).

Eddigi fejtegetéseink eredménye gyanánt megállapíthatjuk tehát a következőket: 1. A konfirmációi előkészítés, melynek célja a gyermeknek a konfirmációra, mint a maga hitének öntudatos megvallására személyes és öntudatos *gyakorlására* és az anyaszentegyházban valamint saját vallásos közösségében való öntudatos *munkálására* való előkészítése, sem a *vallástanítással*, sem az ifjuság vallásos *nevelésével* nem azonosítható, ezeknél több, sem ezek által a konf. előkészítés, sem a konf. előkészítés által ezek, nem helyettesíthetők. 2. El kell helyezkedni szerzetileg a vallásos nevelés *állandó és megszakítatlan* menetében, mely a gyermeket már születésétől kezdve egészen felnőtt koráig végigkíséri a maga különböző módszereivel, ebben a menetben a konf. előkészítés, mint egy fok szerepel. 3. A gyermek *fejlődése tekintetében* arra az időpontra teendő, mikor a gyermek az egyházi közösség értékét megtapasztalni, annak hitét átélni és öntudatosan gyakorolni képes. 4. A konf. előkészítés tulajdonképeni célja a *urvacsorában való részvétel* lévén az egész előkészítésnek arra kell irányulnia, hogy erre készítsen elő és neveljen.

Magában a konfirmációi előkészítésben még két olyan vonás van, melyeket meg kell tárgyalnunk, s azzal felelnünk kell azokra az ellenvetésekre is, melyek a mód, hely, idő, stb. nehézségeire figyelmeztetnek. Az egyik magának a konfirmációnak a ténye: a *hitvallás és fogadalom* kérdése. Különösen régebben, de még most is, ez a pont volt az, melyet a konfirmáció problémájának legélesebb szögéül ismertek föl. Egy gyermeket, aki még önállóan határozni nem tud, — mondták — nem lehet arra kényszeríteni, hogy ilyen korban kijelentse egy egyházhoz való tartozását. Különösen ott volt ez nagyon súlyos kifogás alá eső, ahol a konfirmációi fogadalom *eskü* alakjában volt megfogalmazva. Honnan tudjuk azt, hogy az a gyermek később, nem óhajtana e az egyházból kilépni, s ezt nem tehetvén — mert egy gyermekkori, kierőszakolt eskü köti — súlyos helyzet áll elő. Mert vagy komolyan veszi azt az esküt, amit tettek vele, s akkor súlyos lelkiismereti harcok után, megtört hittel marad eddigi egyházában, vagy elveli magától azon eskü láncát, s akkor ez szomorú precedens lesz arra, hogy az esküszegés bünébe esvén ezentúl is megszokja játszani a szavával. Egyébként — hangzik tovább az ellenvetés, — egy 14—15 éves gyermektől nem is lehet esküt kivánni, hiszen jogilag sincs meg az érvényessége egy ilyen eskűnek, s ha betartaná, esetleg egész vall. fejlődését szakítaná meg. Más hitére nem lehet esküt tenni,

neki pedig nem lehet ebben a korban még kifejlett vall. világnézete és önálló hite. Így próbálták az eskü helyett a *fogadalom* bevételét.

Ezekből az ellenvetésekből az első pillanatra látszik, hogy mesterkéltek. Nemis azért foglalkozunk velük, mintha a mi köreinkben nagy keletjük lett volna valaha, — mi inkább az ellenkező végletbe mentünk — hanem azért mert egész sorozatuk rávilágít olyan tévedésekre a konfirmáció lényegéről, melyek viszont nálunk is gyakoriak. Mert mikor mi kitérésre jelentkezőknél a konfirmációi esküre hivatkozunk — ha nem csak dialektikai és szónoki fogásból tesszük — ép ebbe a tévedésbe esünk. A dolog ugyanis úgy áll, hogy a konfirmáció alkalmával *fogadalmat* tettünk a gyermekkel, melyben a hite mellett és egyháza mellett való megállásra tett ígéretet. Ennek az eskünek, vagy fogadalomnak jogilag kikényszeríthető ereje nincs, arra a hitvallásra vonatkozik, mely akkor a gyermek tudatában van, s melyről önként kész vallást tenni. Mihelyt egy olyan hitvallást állítanak eléje, melyhez semmi köze nincs, maga az eskü, fogadalom, ígéret, vagy akármi, egyszerűen értéktelen lenne, az emberek előtt is, de különösen az lenne Isten előtt, nem jelentvén önkéntes vallását és odakapcsolódást ahoz a hithez. És itt következik az a dolog, ami reánk nézve is fontos: a *fogadalomnak csakis akkor van értéke* Isten előtt is, és a gyermek előtt is, ha *önkéntes s teljes átéléséből fakad annak, amiről vallást tesz*. Itt az első, óriási hiba, amit mi elkövettünk, ami megerősítenette a konfirmáció tényét, ami a gyermek lelkében érvénytelenné tette azt a fogadalmat, melyet neki a szószekekből lediktálunk, s melyet ő öntudatlanul utánunk mondott: az *nem fakadt a gyermek lelkéből, csak az emlékezetéből, nem önkéntes elhatározásából* csak ösztönszerű utánzási vágyából! És egy dolog bizonyos: azért nem jelentett a gyermeknek a konfirmáció semmit, csak új ruhát és ünnepeltetést, mert nem a fogadalom átélésének és önkéntes letevésének az alkalma volt.

Ha így látjuk a dolgot, a fenti nehézségek maguktól megoldódnak. Mert ha a konfirmációi vallástétel és fogadalom egy *vall. világnézetre* szólana, joggal lehetne tiltakozni ellene, hogy ráerőszakoljanak a gyermekre egy világnézetet, melynek legföljebb csak nagy konturjait látja még, vagy hogy elfogadtatnak vele egy tőle idegen hitvallást. Ha viszont *egy egyház kizárólagos szolgálatára* szorítkoznék csakis a fogadalom, joggal mondhatná valaki, hogy valami olyannak a szolgálatára kötelezzük a gyermeket, melynek lényegit nem érti, mellyel közösséget nem érez. De az eset az, hogy a fogadalom és vallástétel egyikre sem elsősorban, hanem főként egy *olyan hitre irányul, melyet a gyermek már él, melyben tapasztalatai vannak, melyet magának ismer, s mely ennélfogva tőle nem idegen, hanem az abban való élés által közös mindazokkal, akik az Istenhez való közeledés azon útjait járják*. Az az eskü, vallástétel vagy fogadalom

tehát, mely egy külső konfesszióra, vall. világnézetre vagy csupán egy egyház szolgálatára irányul, egy, a konfirmáció lényegét és alapját felületesen néző racionalista gondolkozás maradványa, s mint ilyen, kiküszöbölendő. Fogadalmat és hitvallást tesz a gyermek ellenben a konfirmáció alkalmával a maga személyes hitéről, annak a hitnek további ápolásáról és a keresztyén közösségről. Amíg az a gyermek meg nem élte Krisztus hatalmát a maga életében, el nem határozta, hogy mellette megmarad, és érette abban a közösségben dolgozik, addig hiába tételünk le vele ötven fogadalmat. A konfirmációi fogadalmat megelőző előkészítésnek tehát — ebből is látjuk — az kell, hogy legyen a tárgya, hogy a gyermekben ez az élő hit fölébredjen, ennek a hitnek az életébe, ápolásának módjaiba a gyermek bevezetessék, és megérezte a keresztyén lelkek szolidaritását, melyek érette és mellette küzdenek Isten országáért. Ebből következőleg a fogadalomnak is három tárgya kell, hogy legyen: 1. Vallástétel arról, hogy ő Krisztust Urának és Megváltójának elismerve, a keresztségben jelképezett és megpecsételt elhivatása alapján öntudatosan Isten céljai szolgálatára szenteli magát; 2. Fogadalom arról, hogy a maga keresztyén életének táplálására az imádság, Isten Igéje és a keresztyén közösség gyakorlását el nem hagyja, és 3. Hogy életét és munkáját Isten országának és anyaszentegyházának szolgálatára szenteli testvéri közösséget ápolván és közös munkát végezni úgy az egyetemes ker. anyaszentegyház mint a református keresztyén egyház és végül saját református gyülekezete körében Isten által neki mutatott módokon. Nézetünk szerint csak az lehet egy konfirmációi vallástétel és fogadalom tárgya, de az is csak úgy, ha a fogadást tevő gyermekek ezt nem szajkó módra mondják utána. hanem átérzik, átélik, és öntudatosan rá is szánják magukat. Ha valaki erre azt találná felelni, hogy hiszen az előkészítés során nem lehet megtudni, még kevésbé garantálni azt, hogy minden konfirmándus eljutott a ker. élet azon mértékére, melyben nyugodtan és szíve szerint teheti le a fogadalmat, arra azt feleljük, hogy ép ezért kell az előkészítésnek lelkinak, s nem kátétánításnak lenni, hogy az előkészítő alkalmat nyerjen ebbe betekinteni, s hogy ez az előkészítésnek egészen más módját kívánja meg, s megkívánja főképp a gyermekekkel való foglalkozás, a velük és főképp érettük való imádkozás szent köteletségét. Hogy Isten kinek ad hitet az én konfirmándusaim közül, azt én nem tudhatom, megtehetek annyit, hogy tusakodom érette imádságaimban Istennel, alkalmas eszközül ajánlom fel magam Istennek, hogy ha akarja, általam azt a lelket magához közelebb vonhassa, a többi nem az én dolgom. A konfirmáció alkatának kell olyannak lenni, hogy a ki ker. hit ezen mértékét el nem érte, ne legyen konfirmálható, s el lehessen tolni még egy évvel a konfirmációját anélkül, hogy ebből szégyen támadhasson bárkire is.

Ha a fogadalmat és vallástételt ilyen eredeti jelentőségében állítjuk vissza, első pillanatra látjuk, hogy vele egész egyházunk megújulása van biztosítva. Langymeleg, hat heti káté magolástól elsötétedett, a konfirmációban minden mást, csak konfirmációt nem látó ifjúságunk helyett kapni fogunk — ha nem is mindegyiket, de bizonyosan lesz valamennyi a legkisebb létszámú konfirmándusok közt is — néhányat, akik egész lélekkel állanak Krisztus és anyaszentegyház mellett, s akikkel tovább lehet dolgozni. Lehet-e egy lelkipásztornak boldogabb dolog, mint az, ha konfirmándusai közül négyet-ötöt bár, kap, akikről tudja, hogy öntudatos keresztyének és keresztyén életüket ápolják is. Egy évi ilyen konfirmációi előkészítésből azonnal kisarjadhat a legkomolyabb ifjúsági munka.

A másik nehéz kérdés és a jelenlegi nehézségek okozója az, hogy a konfirmáció míg *népünk* életében igen jelentős áktussá vált, az *egyház* életében magában egy teljesen elszigetelt és jelentéktelen funkcióvá törpült. Lehet-e másnak nevezni egy aktust, melynek semmi következménye az illetőnek az egyházi munkában és életben elfoglalt állására, munkásságára nincsen. Valójában azt mondhatjuk, hogy *népünk* inkább fenntartotta ezt, mint mi magunk. Sajnos e tekintetben az egyházi funkciók szinte mind így elveszítették jelentőségüket. Megbotránkozik az ember, ha látja, hogy maga az urvacsoraszítás milyen jelentéktelen epizóddá törpül az emberek életében. Mutatja ezt az úrasztalához való ~~különösen városi~~ gyülekezetben tapasztalható — minősíthetetlen tolokodás, az az előtti való hányaveti, minden alázatot nélkülöző magaviselet, az urvacsoara felvétele utáni pénzcsergető kivonulás a templomból, mindezek meggyőzhetnek bennünket arról, hogy *a mi egyházunk azon az úton van, amin a középkori, hogy tiszta külsőséggé váljék benne minden, és még csak az hiányzik, hogy búcsút áruljanak és vegyenek, mert a „jó református” jelzőt már meg lehet váltani az egyház részére tett adományokkal vagy az adófizetéssel.* Az egész vonalon rendtelenség, felületesség, az egyház legszentebb javainak kevésre becsülése, minden bensőség hiánya, ezek jellemeznek bennünket, sem belső, sem külső fegyelmezés, sem magasabb célok iránt való engedelmesség nem található. Mi magunk, az egyház vezetői, gyávák vagyunk arra is, hogy bevalljuk, hogy ez így nem mehet tovább, s megakadályozzuk a további romlást, mert félünk, hogy a hiveink ott hagynak, s inkább akarunk egy nagy számú, de lélekben koldus egyház vezetői maradni, mint sem hogy bíznánk Isten hatalmában, aki a kövekből is teremhet fiakat, ha akar.

Ez a tehetetlenség és gyávaság a konfirmációnál fogja különösen megbosszulni magát, mint erre már a Magyardécei eset is figyelmeztetett. Ezt a konfirmáció kérdését össze kell kapcsolni föltétlenül az *egyházfegyelem* kérdésével. Mert vagy van szükség az egyházi funkciókra, konfirmációra stb., vagy nincs.

Ha nincs, akkor adjuk azokat pénzért, kereszteljünk, eskessünk, temessünk stb., mert vannak akiknek ez a luxus is óhajlandó, vagy mert az állam elrendeli, s adjuk a búcsút, ahogy tudjuk. Vagy pedig, ha van szükség rá, és jelentenek ezek valamit az egyháznak is, és az illető léleknek is, akkor tegyük rá a kezünket és használjuk fel, úgy, ahogy kell, és ne hátráljunk meg az olyan kifogások előtt, hogy „jaj, a népet nem lehet rávenni, hogy a gyermekét hazahozza konfirmációra”, vagy „meg kell gondolni, hogy el lehet-e tiltani valakit az úrvacsorától!” stb. Vagy Egyház vagyunk, és Isten szolgálatában állunk, s akkor Istennek kell tetszenünk s nem az embereknek, vagy ha nem akarunk Egyház lenni, vonjuk le ennek is a következményeit. A konfirmáció pedig az egész anyaszentegyház életében és az illető gyermek életében egyik legfontosabb pont, ezt semmi szín alatt elárulni, elveszni hagyni nem szabad. Hogy lehessen valaki az egyház szolgálatában, aki nem konfirmált; hogyan legyen bocsátható annak az Úrnak asztalához, akiről vallást nem tett, hogyan dolgozhasson abban a gyülekezetben, melynek támogatását meg nem ígérte?! A konfirmáció kérdésében tehát teljes szigorúsággal kell eljárni, és pedig nem esetleges falusi szokások, hanem egészséges megállapodás és törvényszerű kötelezés alapján.

Ami most az egész kérdés rendezését illeti, föltétlenül szükségesnek látjuk az ügy végleges és alapos rendezését, de egyúttal nem is látjuk azt olyan óriási dolognak, melyek az egyház életének vagy az egyes gyülekezetek viszonyainak gyökeres megváltoztatására, vagy éppen felfogatására vezetnének, mint némelyek gondolják.

A rendezéshez legelőször is föltétlenül *ki kell kapcsolni azokat a véleményeket, melyek abból indulnak ki, hogy „jól van úgy, ahogy van”, vagy pedig abból, hogy a helyzeten javítani „nem lehet”.* Az ilyen felfogású emberekkel teljességgel nem szabad törődnünk, különben az egész reform haszontalan és élet-vesztett lesz, s csak faldozásokból fog állni.

Az első kérdés, amivel a konfirmáció összefüggésben áll, a *vallásos nevelés kérdése*. A vallásos nevelésre jelenleg két irányú munkája van egyházunknak: egyik az iskolai *vallás-tanítás*, a másik a *vasárnapi iskolák* most beinduló módszere. Mint már előbb kifejtettük, a kettő között az *egymás kiegészítésének* a viszonya kell, hogy fent álljon. Mindenképen abnormisnak kell tehát tekintenünk azt az álláspontot, mely akár a vas. iskolát hanyagolja el a vallástanításért, akár pedig a vallástanítás ügyét hajlandó másodrendűnek tartani a vasárnapi iskola mellett. Evvel ellentétben arra kell törekednünk, hogy *minden kategóriájú* iskolában, felekezetiben és államban, és minden fokú iskolában a vallástanítás ügyét nagyon komolyan vegyük és egyházunk *sohase mondjon le arról a jogáról*, hogy a törvény-szabta óraszámban a legszigorúbban vett állami iskolá-

ban is, a saját hitéhez tartozó gyermekeket vallásitanításban részesítse. Nemcsak magunk iránti kötelességünk ez, hanem kötelesség a gyermek iránt, melynek nem szabad azt gondolnia, hogy bármilyen fokú és jellegű nevelőintézet el lehet vallásos világnézetre való nevelés nélkül, s hogy a vallás nem tartozik bele abba a nevelési eszménybe, melybe az iskola őt be akarja vezetni, de kötelesség az állam iránt is, mely nem akarja és nem akarhatja, hogy iskolájába járó ref. gyermekek vallásos nevelés nélkül nőjenek fel, s ezzel az a gyanú ébredjen, hogy az iskolája és nevelési eszménye vallásellenes és keresztyéntelen. Sajnos a konfirmáció kérdésében ma felmerült nehézségek és az az erőtlenség, mely ma a konf. előkészítést jellemzi, egyenes követelménye annak, hogy az iskolai vallásos nevelés évtizedek óta elhanyagoltatott, céljában félrecsavarodott, és módszerében tehetatlenné vált. Ha az isk. vall. nevelés, mely a gyermek életét 6 éves kortól fel minden évben, készen adott körülmények, pompás tanterv mellett felölelte, céljának megfelelő lett volna, ha nem csak a bibliai történetek olyan-amilyen megtanítására, a vallásnak tantárgy gyanánt való kezelésére, a gyermekek külső fegyelmzésére szorítkozik és nem esik ki a kezéből minden bensőség és erő, úgy, hogy a végén rosszabb és értéktelenebb lesz egy tornaóránál és a szépírás és rajzórával, meg a játékorával esik egy kategóriába, ha vallásitanítóink és vallásitanáraink csakugyan *nevelők* lettek volna, tündökölve személyes ker. életükkel, hitben való mélységükkel és a gyermek iránti testvéri ragaszkodásukkal, áthatva attól a céltől, amit a vallásos nevelés maga elé kitűzött: akkor nem lenne szükség most arról beszélni, hogy a konf. előkészítést kell kitolni, hogy valami vall. nevelésben részesüljön a gyermek, hanem a nevelés kontinuitása megmaradt volna az elemi iskolán, és a gimnázium alsó osztályain, vagy tanonciskolán vagy ismétlő iskolán stb. át, s ha ez a nevelés, ami ott folyik igazán a lélek nevelése, akkor a konfirmációi előkészítést nem végeznénk anélkül, hogy a konfirmandusokból öntudatos, erős keresztyén lekek ne legyenek.

Az egész konfirmációi reform első lépése tehát a vallásos nevelés kontinuitásának fenntartása, módzatainak, a vallásitanításnak és vasárnapi iskolának komoly felhasználása, étellel való betöltése. Elsősorban *a vallásitanítást meg kell eleveníteni*, abban élelnek és Isten Lelkének kell uralkodnia s nem a tankönyvnek, személyes hitre vezető munkának s nem száraz tanításnak. Erre mint már egy másik cikkünkben szólottunk is róla, szükséges a tantervnek, tankönyveknek, de különösen *vallásitanítási módszerünknek* gyökeres reformálása, a régi, dogmatikus (másutt már 200 évvel ezelőtt elavült) emléztetés módszere helyett a gyermek tevékenységét fölébresztő és felhasználó modern módszerek alkalmazása. Szükséges világos meglátása annak, hogy az iskolai vallásitanítás *a konfirmációra* nézve kell, hogy

történjék, benne a mindig szem előtt tartandó, az anyagban érvényesítendő s az anyag feldolgozásában kiemelendő. A vall. tan. anyagában a bibliai történetek, egyh. tört. és káté, vele az egyh. ének, magában foglalja mindazt, ami a kátében sűrítve foglaltatik s ami a konf. alkalmával a gyermek hitvallását képezi. Epen ezért különös gondot kellene fordítani ma a vallástanításra, s fel kellene használni arra, hogy a konfirmációi nevelés előzetes lépéseit már ott megtegyük. A vallástanításban már alkalmazni kell, de különösen a vallásos nevelésben azokat a módszereket és eszközöket, melyek a konfirmációi előkészítésnél használtak, ú. m. a biblia használatát, a gyermeknek az imádkozásra való nevelését, a személyes beszélgetést stb. Igyekezünk kell az iskolai vallástanításban nem egy tantárgyat láttatni meg a gyermekekkel, hanem egy isteni élet körvonalait bontakoztatni ki előttük, annak vonásait ragadtatni meg velük. Egy ilyen személyes és mély keresztyén neveléssel, melyet legjobban tudna adni a lelkész — amennyiben maga is éli ezt az életet — meg lehetne oldani mind azt a *hiányosságot*, mely ma a konfirmáló lelkészt arra kényszeríti, hogy a káté hat heti betanítása alatt próbálja pótolni mindazt, amit 14 év vallásos nevelése előtte elmulasztott, persze, sikertelenül. Csak természetes, hogy ez a konfirmációra néző vallásos nevelés már tantervben és anyagában úgy kell, hogy elrendezve legyen, hogy a kátét az évek során kitermelje és meg is tanítsa. Ezt azonban csak olyan kátéval lehet megtenni, amelyik mint káté is arra alkalmas, ez pedig csak a *Heidelbergi káté*, akár jelenlegi alakjában, akár könnyedebb fogalmazásban, de mindenesetre eredeti beosztásában és haladásában. Készíteni kell tehát egy olyan tantervet, mely a kátét a vall. tan. anyagába már az első évtől kezdve, megfelelő módon beosztja, azt a vall. tan. nyolc-tíz éve alatt megtanítja, úgy, hogy a konfirmációi előkészítés — kátétanítás veszélyes azonosításának egyszersmindenkorra vége szakadjon.

Nagyon szűknek és korlátoznak nézi azonban a vallásos nevelés munkáját az, aki csak az iskolai vall. tanítással meg akar elégedni. Hova-tovább látszik, hogy egyházunknak fel kell használnia új, eddig ismeretlen módokat is arra, hogy a gyermekek és ifjúság lelkét minél szilárdabban nevelhesse a Krisztus lobogója alá! Erre a célra szolgál a *vas. iskola kiépített szervezete*, mely a gyermeket legkorábbi gyermekkorától egészen konfirmációjáig vezetni akarja. A *vas. iskola* hat csoportja, mely a gyermek 6—12 éves koráig terjed, az ó és ujszövetséget öleli fel, a már több izben ismertetett tervezet és a „*vas. isk. tanítások*” c. könyvben fel is dolgozott minták szerint. Ez alatt a kis vasárnapi iskola a 6. életévig speciális előkészítést végez, míg a serdülők *vas. iskolája* 12—15 évesig egy fejlettebb gyermekeknek szánt tanfolyamon viszi végig a vall. nevelés anyagának három nagy csoportját: a bibliát, az

egyh. történetet és a kátét és egyházi éneket, a hozzá csatlakozó egyéb dolgokkal együtt. Mivel a vas. iskola nem szorítkozhatik csak bizonyos történetek tanítására, hanem a gyermek egyetemes nevelésének eszköze, a vas. isk. vallásos nevelés egyúttal azt az egész egyházi kultúrkincset is kell, hogy tartalmazza, ami az egyházi nevelés speciális értékeit képezi és egy egységes nevelési cél szolgálatában kell állnia, gondot fordítván az intellektuális, testi és szolgálatra való nevelésre is.

Ha a vas. iskolát így kiépítjük, akkor az a gyermek, aki 6—15 éves koráig komoly vall. nevelésben részesült, személyes hatások alatt volt és öntudatos ker. életének alapjai le vannak rakva, könnyen előkészíthető a husvétől áldozó csütörtökig terjedő időben külön alkalmon konfirmációra. Csak két feltétele van ennek. Az egyik az, hogy nem a konfirmációi előkészítést, hanem ezt a vallásos nevelést egész konfirmációi korid nagyon komolyan kell venni s nem szabad engedni, hogy bárhol is kikerülhessék a gyermekek. Ha nem lehet másként, magát a vallástanitást kell igen határozottan erre fölhasználni, ha t. i. nincs mód rá, hogy ezenkívül órákat szerezzünk a vas. iskola számára. Falun ismétlő iskolában, sőt legtöbb helyen megvan a lehetőség, hogy heti két alkalommal vas. iskolában készítjük a gyermekeket. Városon az iskolába járó ifjúság vallásórák melletti nevelésének vas. isk. csoportokban semmi akadály nincs, az iparos tanulók vallástani órái mindenütt megtarthatók. Csak a cselédek és egyéb alkalmazottak kötelesek tanköteles koruk alatt iskolába járni s így szintén megközelíthetők. Nem is a külső kényszer az, ami itt segít bennünket, hanem az, hogy ha a gyermekeknek utánuk járunk, fölkeressük és kezelés alá vesszük őket. Sokkal súlyosabb azonban a másik föltétel, hogy t. i. ez a munka igazán lélekkel menjen. Semmiféle munkában sem olyan megsemmisítő és olyan pusztító a léleknélküli munka, mint ebben. A lekipásztor személyes hite, ker. élete nélkül a vas. isk. munka föltétlenül hiábavaló, sőt rosszabb ha van, mintha nincs, mert egy lélektelen, csak parancsra végzett munkánál irtózatossá károkot lehet okozni az ifjúság lelkében. A legelhibázottabb dolognak kell tartanunk tehát az egész dolgot, így a konfirmációi előkészítés kérdését is *rendelettel vagy törvénnyel megállapítani akarni*, mert azt el lehet rendelni és ellen lehet őrizni, hogy a gyermek járjon az előkészítésre, de azt nem, hogy onnan *vigyen is haza* valamit, kötelezni lehet a lelkészre, hogy *tanítson*, de arra, hogy a lelkékhez szóljon, ha Isten Lelke erre nem indítja, nem lehet kényszeríteni. Ezért valljuk nyíltan és határozottan, hogy a konfirmáció reformja akkor lesz megoldva igazán, ha a konfirmándusokat előkészítő lelkészek mind Istennek átadott, hívő keresztyén lelkék lesznek. akik nemcsak az órákat akarják kintartani, hanem alázatosan ajánlják föl magukat eszközökül arra, hogy az Isten Lelke általuk és rajtuk keresztül áthassa és megragadja azokat a lelkeket.

A konfirmáció reformjának külső alkatára nézve tehát azt gondoljuk, hogy *első sorban a komoly vallásos nevelés kiterjesztendő a vallásitanítás és a vas. iskola által a gyermekekre legkorábbi éveiktől konfirmációi korukig, az iskolában, családi nevelésben és vas. iskolában. Másodsor, maga a konfirmációi előkészítés* (tehát nem kátétanítás, vagy az iskola udvarán való szórakozás, hanem a konfirmációra, mint az öntudatos ker. élet megkezdésére való komoly előkészítés) az *eddig, husvétől áldozócsütörtökig terjedő időre állapíttassék meg. Az elsőre vonatkozólag, a vallásos nevelés mindkét téren (iskola és vas. iskola) a konfirmációra nézve történjék, a konfirmáció motívumainak a fent előadottak szerint való fölhasználásával. A másodikra vonatkozólag: e konfirmációi előkészítés maga külön kidolgozott program szerint, a káté alapján és vezetésével, de a lelki gyakorlatok módszerével történik. A káté, mint a ref. ker. hit foglalat, alkalmas is egy ilyen munkára, feldolgozásának módszere azonban nem a tanítás, sem az előadás, hanem az önvizsgálat, a biblia használata és imádkozás eszközeibe való bevezetés.*

Evvel a felfogással eloszlik az a nehézség is, amit sokan emlegetnek, hogy egy olyan gyermek, aki az említett vallásos nevelésben nem részesült s a konf. korát elérte, ilyen rövid idő alatt hogyan készíthető el. Ha ugyanis az előkészítés lelki és nemcsak értelmi, egy hat heti komoly, személyes utánajáró neveléssel fel lehet ébreszteni a gyermekben már a ker. élet első csiráit, úgy, hogy nem reménytelen egy ilyen munka sem. Ez azonban csak a jelenkor kérdése, mert egy következetes és minden vonalon keresztülvitt vall. neveléssel, hova tovább kevesebb lesz azoknak a gyermekeknek a száma, akik ezt nélkülözik s lassanként minden gyermek már egy állandó és végbevitt vall. nevelési fokozaton át jut a konf. előkészítéséhez.

Természetes, hogy a konfirmáció után a munkát nem hagyjuk abba, hanem annál biztosabban folytatjuk, mert már olyanokkal folytathatjuk, akik hitben és ker. életben méltó segítők lehetnek.

I. L.

Gyülekezeti munka.

Mit tehet lelkész és tanító a népegészségügy terén?

— Előadás belmissiói kurzuson. —

Mélyen Tisztelt Hallgatóság!

Még a világháború előtti években is gyakori jelenség volt, hogy egyes erdélyi körorvosi állások hosszú ideig betöltetlenek voltak s ha néha-néha akadt egy-egy körnek orvosa, gyakorta megtörtént, hogy azt csakhamar otthagya s a kör ismét egészségügyi tanácsadó nélkül maradt. Természetes, hogy ennek meg voltak a maga okai. Ha a kör nem tudta kellőképpen biztosítani az orvos megélhetését, akkor az orvosnak kénytelen-kelletlen el kellett onnan mennie. Aztán jött a világháború, amely számos körnek orvosát harcba szőlította, aminek eredménye az lett, hogy az illető kör vagy nem kapott többé orvost, vagy pedig — ideiglenesen — pályáját még be nem fejezett orvosnövendékekkel töltötték be. A háború lezajlása után pedig számos körorvos városban helyezkedett el, másoknak ismét a forradalom adta a vándorbotot a kezébe. Hogyan áll tehát manap a helyzet a körorvosi állásokat illetőleg? Úgy, hogy azoknak jó része manap is betöltetlen. Ne méltóztassanak azt hinni, hogy ezen szomorú jelenségnek talán az volna egyedüli oka, hogy nem volna elegendő orvos, hanem inkább az, hogy az orvosok legnagyobb százaléka a városokban halmozódik össze, sokakat gyermekeik neveltetése köt a városhoz, mások pedig nem látják biztosítottnak megélhetésüket a csekély állami fizetés mellett.

Az elmondottakból önként következik, hogy az orvos hiányát elsősorban a kisközségek, falvak lakossága érzí meg. Nem szorul bizonyításra az, hogy egy nemzetnek erőssége, *hatalma* a csecsemők és gyermekek számában gyökeredzik. A mostan élő idős egyének közül sokan fognak visszaemlékezni a múlt század közepe táján, sőt még az utolsó negyedében is előfordult rémületes gyermekhalandóságra, amikről hirlapokból és saját tapasztalataikból szerezhettek tudomást. Hiszen ezen időből van olyan statisztika is, amely 40—50% halálozásról számol be a csecsemőket és gyermekeket illetőleg. Amidőn a különböző államok, társadalmak és az egész orvosi világ eszméltre tért nagyfokú közönyéből és nemtörődömségéből, mellyel eladdig a csecsemőkérdés iránt viselkedett, egyszerre nagyot fordult a világ kereke. Amidőn a volt Magyarországon egymásután létesültek a gyermekmenhelyek, a különböző gyermektársadalmi intézmények, az országos gyermekvédő liga stb., amidőn összefogott az állam, a társadalom s az orvosi világ, egyszerre megcsökkent a rémületes halálozási százalék.

A körorvosi állások betöltetlensége tehát legelsősorban is

a *nemzetfejlődés* szempontjából káros hatása. Mert jó és helyes tanácsokat csak szakképzett orvos adhat a csecsemőjét szoptató anyáknak, másfelől pedig a szoptatás helyes kivitele, a mesterséges táplálás sok kényes fejezete csakis orvosi tanács útján vihető helyesen keresztül. Igen szomorú viszonyok állhatnak elő járványok alkalmával. Mert ha nincs, ki a védekezés lehetőségeit és módozatait a néppel megismertesse, akkor nem csoda, ha járványok alkalmával nagy a pusztulás.

Az üresedésben levő körorvosi állások egyik főoka tehát magában az államban keresendő. Mert, ha az állam az orvosok igényeit kielégítő fizetést tudna biztosítani. ha az orvosoktól megkövetelné, hogy a városokban való elhelyezkedés előtt a községekben és körökben teljesítse hivatását, ha a városokban meg tudná akadályozni az orvosok felhalmozódását, zsufoltságát, úgy bizonyára nem maradna üresen egyetlen körorvosi állás sem.

Mivel a társadalom a sors csapásai elleni védekezésben tanácsot az orvostól kér és vár, továbbá, mivel a legtöbb emberbaráti szeretet és az élet bajai iránt való megértés szintén az orvosokban van, mit teygen azon község, vagy falu lakossága, melynek nincs orvosa?

Ezen kérdésre való felelet adja meg Mélyen Tisztelt Hallgatóság mai előadásunk anyagát, amidőn másképen tesszük fel a kérdést: „*Mit tehet a lelkész és a tanító a népegészségügy terén?*”

Ezen kérdésnek fejtegetése hatalmas területet ölel fel, mert az egészségtan kiterjedt mezejére vezet el bennünket, amelyet a rendelkezésünkre álló idő alatt még csak átpillantani is képtelenek volnánk. Jelen alkalommal nem is célunk az egészségtan óriási területét bejárunk, csupán csak feltett kérdéseinkre óhajtunk feleletet adni.

A felelet elsősorban a kisközségek és falvak lelkészeinek, tanítóinak szól, de érintheti a városok lelkészeit, tanítóit is, bár városokban az egészségügynek hivatottabb szolgálói vannak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a városok lelkészeinek, tanítóinak hivatásuk teljesítése közben teljesen ki kell kapcsolniok az egészségügy fontos kérdéseit, mert városokban is — bár csekélyebb fokban — szükség van arra, hogy a lelkész, avagy a tanító az egészségügy zászlaját igyekezzék előre vinni. A feladat azonban, mely a kisközségek és falvak azon lelkészeire és tanítóira vár, amely községekben és falvakban hivatott egészségügyi tanácsadó (orvos) nincsen, sokkal felelősségteljesebb, nehezebb, de egyben magasztosabb is. Mert tagadhatatlan, hogy az egészségtan szabályaival, törvényeivel teljesen tisztában levő lelkész, avagy tanító a népegészségügy terén oly fontos és hasznos szolgálatot tehet, amelyet felbecsülni alig lehet. Az ily munka megfizethetetlen. Igen ám, de e hatalmas értékkel bíró munkának alapfeltétele, hogy a falvakon működő lelkészek és

tanítók csakugyan teljes tudatában legyenek mindama ismereteknek, szabályoknak és törvényeknek, amelyeket a modern egészségtan hirdet és tanít. Ne gondolja senki Igen Tisztelt Hallgatóság, hogy az egészségtan oly kis területű, amelyet máról-holnapra könnyen bejárhatunk. Egy hatalmas tudomány ma már, melynek berkeiben könnyen eltévedhetünk, ha nem ismerjük annak kidolgozott útait s viszont biztos lesz haladásunk akkor, ha nem sajnáljuk az időt annak pontos és lelkiismeretes áttanulmányozására. Csak egy példát említsünk fel. „Mit tehet a lelkész és tanító a népegészségügy terén?“, ha nem ismeri az egészségtanak egyik rendkívül sokat tanulmányozott és vitatott fejezetét, amelyet *gyermekegészségtannak* nevezünk. E tudomány — mert valóságban az — magában foglalja mindazt, ami a gyermek testi és szellemi fejlődésének, továbbá a táplálkozásnak, illetőleg az anyagcserének rendes viszonyaira vonatkozik. Magában foglalja továbbá mindama ismereteket, amelyek segítségével képesek vagyunk a fertőző (vagyis ragályos) betegségektől óvakodni, vagy a már kitört járványt tovaterjedésében megfékezni és végleg elnyomni. Kiegészíti és befejezi a gyermekegészségtant az iskola egészségтана. Már csak a gyermekegészségtan fontos tanításait is véve számba, könnyen belátható, hogy nem oly kicsi az egészségtan területe, mint azt első pillanatban gondolhatná az ember. De maradjunk néhány percig magánál a gyermekegészségtannál. Az minden művelt embernek teljes tudatában van, hogy csakis egészséges gyermekekben látható a nemzet, a család jövője és hogy csakis egészséges gyermekek révén várható erősebb fejlettségű nemzedék megteremtése. De vajjon lehetséges-e a gyermekek egészségére féltő gonddal lennünk, ha magunk sem ismerjük az egészségtan szabályait? Vajjon lehetséges-e őket bizonyos betegségektől megvédenünk s ezáltal jó egészségüket biztosítanunk, ha nem ismerjük a védekezés legfontosabb szabályait? Következésképpen tehet-e a lelkész és tanító hasznos szolgálatokat a népegészségügy terén, ha önmaga sincs tisztában azokkal a szabályokkal és ismeretekkel, amelyek pl. a csecsemő táplálására és gondozására vonatkoznak? Tud-e jó tanácsokkal és útbaigazításokkal szolgálni, ha nem veszi magának azt a fáradságot, ami az egészségtan tanainak elsajátítására szükséges? Bizonyára nem! Pedig ennek óriási a jelentősége a népegészségügy terén. Lássunk egy példát.

Mindenki előtt ismeretes, hogy pl. a szoptatás és elválasztás körül sok szabálytalanságot és helytelenséget láthatni a nép körében. Mindenekelőtt a népnél a szoptatás nem történik meghatározott időközökben, arra nagyon nehéz a népet reászoktatni. Ennek egyik oka mélyen tisztelt Hallgatóság, épen a lelkészekben és tanítóknak keresendő. Tisztelet és becsülés illesse a kivételeket! De általában úgy áll a dolog, hogy a nép vezetői nemtörődömséggel kezelik az ügyet, vagyis nem igye-

keznek a népet a helyes eljárásokról felvilágosítani, sőt — ne szégyeljük bevallani — néha még rossz példával járnak elől, — mert mi sem kell a népnek, mint azt tudnia pl. hogy a lelkész, avagy a tanító gyermekét is egy éves korán túl szoptatták. Természetes, hogyha olyasvalaki próbál tanácsot adni, aki maga sincs tisztában a dolgokkal, vagy ha tisztában volna is, de nem tartaná be, akkor annak nem lesz semmi foganatja. Jó tanács-csal, útbaigazításokkal ennél fogva csak az szolgálhat, akiben meg van a bíráló készség, amit könnyen érthetőleg a tudás ad meg. Ha valaki tehát biztos tudás alapján osztogatja tanácsait és látja el a hozzáfordulókat útbaigazításokkal akkor annak bizonyára meg lesz a maga foganatja, mert a nép csakhamar be fogja látni, hogy abból elsősorban neki van haszna, s így érdemes a lelkész, vagy tanító jó tanácsát megszívlelni és azokat követni.

Az elmondottakból tehát világosan kitünhetnek, hogy azon lelkészeknek, vagy tanítóknak, ki a népegészségügy szolgálatába kell hogy álljon, legelső sorban is el kell alaposan sajátítania az egészségtan elveit, szabályait, ismereteit és törvényeit, mert csakis ezen ismeretek bírása folytán fog tudni megfelelni magasztos hivatásának. Erre a magasztos hivatásra pedig manapság feltétlenül szükség van, nagyobb, mint valaha. Nem szabad ezt a magasztos hivatást egy kézlegyintéssel lekiszebbíteni, vagy nemtörődomséggel megcsonkítani, megcsorbítani. Nem csupán önmaga ellen vét az, ki ezt cselekszi, vagy cselekedni merészelne, hanem bünt követ el könnyelműen a jövő társadalma ellen. Az olyan lelkész, vagy tanító, ki a mai viszonyok között sem érti meg, vagy nem akarja megérteni az idő parancsoló szavát, az — bátran ki merem mondani — nem áll hivatása magaslatán és nincs tisztában azzal, hogy mi a feladata és kötelessége! Nincs szebb és nincs magasztosabb az ember életében, mint egy fontos kötelességet teljesíteni, annak élni, bizakodó és biztató vezérnek, életművészeknek, hősnek, apostolnak lenni! Így a hivatása magaslatán álló lelkész, vagy tanító nem csupán tudós, hanem művész és apostol is egy személyben! Szükséges-e kérdezni, hogy *mit kell tennie* annak a lelkésznek, tanítóknak, akinek a népegészségügy terén működni szent kötelesség?, hiszen a felelet önmagától adódik. Meg kell tanulnia az egészségtant azokban a vonatkozásokban, amikre feltétlenül szüksége van. Továbbá alaposan tudnia kell az első segélynyújtás módozatait, fejezeteit. Mindezeket különböző, jól érthető formákban, e célra készült népszerű könyvek is tárgyalják, amelyeket eszerint nemcsak önmagunk, hanem embertársaink javára is értékesíthetünk. Sajnos, hogy aki nem veszi magának azt a fáradságot, hogy ismereteit a modern orvostudomány megállapításaival, módozataival felfrissítse, avagy kibővítse, az nem fog tudni adott esetekben helyes tanács-csal, irányítással szolgálni. Csakis az egészségtan kellő tudása adja

meg azt az alapot, amelyre biztosan támaszkodni lehet azokban a fel nem becsülhető cselekedetekben, irányításokban, amelyeket a lelkész és tanító kifejthet a népegészségügy terén. Ennek az állításnak beigazolására bátor vagyok pár példát felemlíteni.

A lelkész már a *keresztelés* alkalmával érvényesítheti egészségügyi ismereteit s befolyást gyakorolhat a népegészségügyre, ha tisztában van a gyermekorvosok fejezeteivel. Így pl. megnyugtathatja a szülőket a veleszületett sárgaság esetében, ha tudja, hogy annak nincs lényeges jelentősége és önmagától elmúlik a baj; de a megnyugtatóan kívül valóságos jóttevő lesz, ha oly elváltozásokat vesz észre a csecsemőn, amelyekről tudja, hogy annak már van jelentősége, komolysága. Ha pl. észreveszi, hogy a gyermek kötőhártyái gyuladásban vannak és kikérdezés útján reájön arra, hogy e gyuladásnak alapoka fertőzősen alapszik s maga a kötőhártyagyulladás eszerint valószínűleg az a súlyos és igen gyakran végzetes betegség, amelyet kankós kötőhártyagyuladásnak, szemkankónak neveznek, — és a szülőket figyelmeztetve a baj esetleges komoly voltára, őket orvosi segítség igénybevételére sarkalja s lehetővé teszi, hogy a gyermek szemeit a megvakulástól megvédjék. Nem áldásos működés ez? Hiszen pontos statisztikai adatok azt tüntetik ki, hogy a vakoknak kb. 30%-a épen a csecsemőkori gennyes szemgyulladás miatt vakult meg, annak a súlyos betegségnek áldozatai.

Tovább menve, ha a lelkész tudatában van a gyermekorvosok egészségügyi ismereteknek, fontos tájékoztatást adhat a csecsemő, vagy gyermek táplálkozását, életmódját stb. illetőleg is; helytelen, gyakori szoptatás esetében pl. figyelmeztetheti a szülőket a könnyen bekövetkező bajokra, a hasmenésekre, azoknak jelentőségére; elégtelen táplálásnál pedig megadhatja a szükséges útbaigazításokat a *pót-táplálásra* vonatkozólag, amidőn is — ha az helyesen és jól vitetik keresztül — a csecsemő kellő táplálása biztosítva lesz és a szülőket sok felesleges gondtól, tépelődéstől mentheti meg ezáltal és így tovább.

Igen nagy szerepe jut a *lelkésznek a család alapításnál* is a népegészségügy fontosságát tartva szem előtt. Így pl. ha a lelkész tudja, akár tanulmányai, akár személyes tapasztalatai alapján, hogy egy házasulandó férfi, vagy férjhez menendő leány tüdőbajos, akinek testvérei is elhaltak már tüdőbajban és a betegséget már orvos is megállapította, akkor a népegészségügynek hasznos szolgálatot tehet, ha egyik, avagy a másik felet a házasságról lebeszélni igyekezik s arra törekszik, hogy a házasság abba maradjon. Igazság és méltányos cselekedet-e ez? Akár egyéni, akár népegészségügyi szempontból vennénk részletesebb tárgyalás alá e kérdést, és vitatkoznánk órák hosszat, csak oda jutnánk ki, hogy a cselekedet igazságos, mert a tüdővészcsaládapa, vagy családanya egészséges utó-

dokat nem hozhat létre, ami ismét *nemzetgazdasági* szempontból fontos, amennyiben a betegség csiráit magukban hordó, avagy gyenge csenevész egyének egyáltalán nem lehetnek valamely nemzet erősítő oszlopai, védőbástyái. De méltányos a eselekedet egyéni szempontból is, ha meggondoljuk, hogy az egyik házaspár, aki teljesen egészséges volt a házasság megkötése előtt, előbb vagy utóbb beteggé lesz, mert a másik házaspár fertőző betegségben: tüdővészben szenved.

S ha már a tüdővészről esett szó, úgy említsük meg, hogy fontos oktató eszköz van az iskola kezében a tüdővést illetőleg *példaadás* útján. „Először az iskolaépület megépítése, berendezése, felszerelése és tisztasága adjon példát, azután a *tanító szolgáljon megfelelő példaadással*. Ha az iskola terme alacsony, sötétes, nem jól szellőzik, padlója tele van repedéssel és poros; ha a gyermek, mikor inni akar, lánkra tett közös ivópoharat talál s ha köpnie kell, nem lel köpöcsészét; ha a tanító megnyálazza az ujját, mikor a könyv lapját fordítani készül, vagy ha hurutos, a zsebkendőjébe köp, — hiába beszélünk akkor akármit a tanuló ifjuságnak e dolgok ellenkezőjének megváltó voltáról! Nem lesz foganatja, mert *csak a példa tanít*.”

De menjünk tovább! Egészségtani ismeretek révén a lelkész és a tanító *megteremtheti az egészséges házat* a falvakban, községekben. Mert ne gondolja azt az Igen Tisztelt Hallgatóság, hogy a nagy városoknak hatalmas és első pillanatra imponáló palotái, — még ha az egészségtani szabályok szem előtt tartásával is vannak felépítve, — a legegészségesebbek, mert ehhez sok követelmény szükséges. Igen sok a hiba egészségtanilag különösen akkor, ha a hatalmas bérpaloták szűk utcákban vannak összezsufolva, ha pedig valamely járvány üti fel a fejét, akkor meglehetősen nehéz az egészségüket megóvni a bajtól. Másfelől pedig a nagy városok fülsiketítő lármája, a gyárak kőszénfüstje mind az egészség rovására irandók fel, mert a nagy lárma az idegrendszerre hat károsan, a sok kőszénfüst pedig a légzőszerveket támadja meg.

Manapság mind jobban hódítani kezd azon eszme, hogy az *egészséges házat* nem a nagy városok hatalmas palotáiban kell keresnünk, hanem az oly területeken, melyek távol vannak a nagy városok idegesítő lármájától, mint ahogy azt Belgiumban, Hollandában, legújabbban Németországban lehet tapasztalni az u. n. *Kertváros* képében. E villaszerű építkezések felelnek meg legtökéletesebben az egészségtan követelményeinek, mert ott a levegő mindig friss és üde és az idegrendszert megnyugtató csendesség honol. Nem csupán világvárosok törekednek manap ily építkezésekre, hanem minden olyan nagyobb város is, melynek lakossága belátja ennek óriási egészségügyi jelentőségét. Az ilyen villaszerű építkezések *egy szépen berendezett és tudatos célszerűséggel épített kies falunak felelnek meg*,

megáldva a modern egészségtan minden követelményével, villanyvilágítással, vízvezeték- és csatornázással.

Mivel tehát az egészségtani törvények szerint is az egészséges lakóházat nem a nagy városok hatalmas palotáiban kell keresnünk, hanem a községek s falvakban, szorul-e bővebb magyarázatra, hogy úgy a lelkésznek, mint a tanítónak teljesen tisztában kell lennie az egészségtan ama megállapításaival, amelyek az egészséges ház fogalmához hozzátartoznak? S bár a kis községekben s falvakban egyelőre még a modern kertváros villanyvilágítása, vízvezeték- és csatornázása alig jöhet szóba, — noha több helyen kellő szakértelem és anyagi áldozat révén akár egyik, akár másik, akár mindakettő megoldható volna, — mégis ki kell jelentenünk azt, hogy a modern kertváros *legközelebb* áll az a község, illetőleg falu, amelynek házai építésénél az egészségtani szabályokat nemcsak hogy számbavették, hanem teljesen ki is aknázták, felhasználták. S kérдем, hogy ha valaki teljesen tisztában van azon egészségtani ismeretekkel, amelyeknek összessége az egészséges ház fogalmát megadja, nem lehet-e irányítója, vezetője, tanácsadója annak, ki ezen ismereteket nem tudta elsajátítani?

S ha már most tudjuk, hogy egészségtani szempontból minő különbség van a városok és falvak között, csodálkozhatunk-e, hogy *Hufeland* „Makrobiotik“ c. könyvében — amely hazájában, Németországban a biblia után tán a legismertebb és legnépszerűbb volt a múlt század utolsó negyedében — a falusi életéről így ír: „Boldog az, kinek a sors megengedi, hogy az anyaföldhöz közel és hozzá hű maradjon s aki a természettel való közvetlen érintkezésben találhatja fel örömét, munkáját és rendeltetését! Ő az örökös ifjuság igazi forrásánál van. Egészség és boldogság, test és lélek nála a legszebb összhangban maradnak. Egyszerűség, jó kedv, ártatlanság, megelégedés kísérik őt az élet útjain s eléri a legmagasabb életkort, melyet szervezetével elérni lehet.“ — S midőn *Hufeland* párhuzamot von a szellemi munkás és a földművelő között, többek között ezeket mondja: „mily szép volna, ha a tudósok is és mindazok, kik eszükkel dolgoznak, működésüket e két foglalkozás között osztanák meg s ha e tekintetben a régieket utánoznák, kik dacára annak, hogy bölcsészettel s az állam ügyeivel vesződtek, nem tartották méltóságon alulinak, hogy bizonyos időre magukat egészen a falusi életnek adják át s igazi földművelőkke legyenek.“

A népegészségügy terén Igen Tisztelt Hallgatóság! hatalmas szolgálatot tehet a lelkész és tanító, ha a mindenütt elterjedt *ártalmas népszokások, előítéletek és babonák* kiküszöbölésére és megszüntetésére törekszik a felvilágosítás nemes eszközével. Csakis felvilágosítással lehetséges oly könnyen végzetessé válható és vészes következményeket magában rejtő néphit ellen küzdeni, ami a „rontás“, a „szemmel való meg-

verés“, „szemverés“, „igézés“ különböző formáiban jelentkezik, amidőn is pl. fejtegetésünk során említett kankós szemgyuladással kapcsolatos genyedés — a nép hite szerint — jó, mert „tisztul a szem“, — pedig amint érintettük, számtalan esetben megvakulásra vezet. — Nem lehet célunk ez alkalommal mindazon káros, sőt vészes következményekkel járható népszokásokat, babonákat felemlítenünk, amelyek a különböző községekben és falvakban más és más formában nyilvánulnak és amelyeknek egyike-másika határozott támadás az egészség ellen, — csupán csak arra óhajtjuk a figyelmet felhívni, hogy ahová a tudomány és műveltség fáklyája derengő sugarat bocsát, ott remélni lehet, hogy a felvilágosodás terjedésével mindezek egy idő múlva kiküszöbölhetők lesznek és a népet helyesebb belátásra serkenthetik. Valóban elszomorító, hogy sok helyen a nép vezetői a különböző helytelen népszokások, vészt hozható babonák ellen mit sem tesznek, talán egyrészt azért, mert nem viselik eléggé szívükön népük sorsát, vagy talán azért, mert maguk sincsenek teljesen tisztában azzal, hogy bizonyos népszokások minő veszélyt rejtenek magukban. Ennek némi megerősítésére a sok sok száz rossz népszokásból még csak egyet említek föl, azt, hogy vannak pl. vidékek, ahol a vérző nőt meleg fürdőbe ültetik, kitéve ezáltal az elvérzés könnyen bekövetkezhető veszélyének, amit igazolni látszik az is, hogy az ily nőt „többnyire félholtan emelik ki.“

Fejtegetésünk kapcsán szót tettünk a tudóvról s most pár pillanatra ismét visszatérünk reá. Vissza kell térnünk, mert hiszen hatalmas ellenség vesz körül bennünket, mely alattomosan, tűz és füst nélkül dolgozik s átkosan csöndes, de rettenetes a fegyvere! Folytonosan sebez bennünket, a sebesültek sápadt, hervadó arccal járnak közöttünk s a halottak ezreit temetjük el — a harctérről. Ki tehát e hatalmas ellenség, amelyet nem látunk, amelyet nem hallunk? Nem más, Mélyen Tisztelt Hallgatóság! mint az egész civilizált emberiség legnagyobb csapása, a leghatalmasabb népbetegség: a tudóvsz. E hatalmas ellenség ellen sikraszállani minden nemzetnek önönmaga iránt való kötelessége! A hatalmas hadjáratban „sok-sok művelt, kioktatott harcosra van szükség, akik a kibontott zászlót győzelemre vigyék: a védekezés tanításait a nép között elterjesszék az utolsó hegyalji kunyhóig.“ Ezek a harcosok épen a nép vezetői: a lelkészek és tanítók. Az ő vállukon nyugszik a küzdelemben való részvétel ezernyi nehézsége, a felvilágosítás, oktatás és tanítás. Ezért kell minden lelkésznek és tanítónak megismerkednie a nagy népbetegség természetével, jelentőségével és az ellene való védekezés módjaival, mert csak így lehet bátor harcosa annak a népnek, amelynek jóléteért, műveltségeért és szereteteért hivatását választotta. A tudás fegyverével felszerelt lelkész, midőn pl. úrvacsora-osztás alkalmával a betegnél látogatást tesz, nem csupán a bibliai elveket fogja szem

előtt tartani, hanem hasznos tanácsokat fog tudni adni részben a betegnek, részben környezetének, amivel ismét jótékonytágot gyakorol a népegészségügy terén.

Ugyancsak a megértetés és felvilágosítás fegyverével kell minden lelkésznek és tanítónak az *alkoholizmus* ellen küzdeni és a népnek megmagyarázni az alkohol káros, romboló hatását és a korcsmázás helyett reászoktatni kedélynemesítő szórakozásokra, pl. színdarabok betanulására s azok eljátszására stb., amit némely falvak lelkészei, tanítói már művelnek is, s amely nemes cselekedet egyformán vetíti fénysugarait úgy azokra, kik fáradságot nem ismerve, önfeláldozással végzik a művelődés nagy munkáját, valamint azokra, kik ezen munkának alávetik magukat s szabad idejüket az önművelődésre fordítják az egészségre ártalmas korcsmázás helyett.

Az eddig elmondottakból is kiderül igen tisztelt Hallgató-ság! hogy a lelkész és tanító rendkívül sokat tehet a népegészségügy érdekében, sőt kitetszik az is, hogy *kell is tennie* a jövő szempontjából. Mivel azonban ez a munka csak akkor lehet sikeres, ha a lelkész és tanító szent kötelességének tartja mindazon ismereteket elsajátítani, amelyek őt képessé teszik ezen misszió betöltésére, következik, hogy a lelkésznek és tanítónak szorgalmasan forgatnia kell az egészségtan lapjait s azonkívül meg kell tanulnia mindazon óvószabályokat, amelyekkel egyes betegségek elháríthatók, elkerülhetők s mindezen kívül alaposan el kell sajátítania az első segélynyújtás módzatait, hogy arra viszont népet kioktathassa. Arra a kérdésre, hogy már most miképen sajátíthatja el elsősorban a lelkész, avagy tanító mindezen ismereteket, azt feleljük, hogy részben arra alkalmas és jó könyvekből, vagy pedig — ami még könnyebb — erre a célra tartandó egészségügyi kurzusokból, amit megfelelő központokban a cél érdekéért lelkesülő orvosok tartanak. Így könnyű lenne pl. az első segélynyújtás módzatait megtanulni, amennyiben azt szemléltető módon lehetne előadni. — A cél érdekében szükséges lenne továbbá egészségügyi cikkek közzététele oly lapokban, melyek a nép kezébe is eljutnak s amelyeket a lelkész, vagy tanító összejöveteleken még külön is megmagyarázna népének. Ezen gondolat vezetett engem a „Magyar Nép“ c. képes heti néplap megalapítása után arra, hogy könnyen érthető formában, mentve a tudomány magasan repkedő nehézségeitől, — oly cikkeket írjak, amelyekkel — legalább is hitem szerint — hasznára válhatnék a nép egészségügyének előmozdításában. Az eddig már megjelent cikkeim — melyeknek jó része elbeszélő formában van írva a közvetlenség szempontjából — azok előtt, kik azokat olvasták, — sejtetni engedik, hogy egy előre megszabott célt: a népegészségügy felkarolását vannak hivatva szolgálni. Sajnos, hogy a mai viszonyok között az élet nehézségei bizonyos fokban kerékkötői az intenzívebb munkálkodásnak, mindamelllett a kitűzött cél elérése utáni

vágyakozás sarkaló tényezőként hat. Azonban nem hagyható megemlítés nélkül az a gyakran tapasztalható közönyösség, amivel a különböző rétegekbe tartozó egyének oly előadásokat, melyek az egészségügy érdekében tartatnak, figyelmen kívül hagynak, azokon meg sem jelennek. Pedig nem áll az, hogy azokból az előadásokból nem lehetne tanulni. S a cél sem az, hogy az előadások végighallgatása valakit orvossá tegyen, mert hiszen egészségtani ismeretek — bármennyit is tudjon azokból valaki — még nem ruházhatnak fel senkit sem oly tudással, amely távolról is egyenlő lehetne a képzett orvos ismereteivel, tapasztalataival, de azoknak az előadásoknak figyelmes végighallgatása igen is alkalmas arra, hogy nemcsak saját magunk okuljunk belőle, hanem az így szerzett ismereteinket másoknak is átadjuk, őket a hallottakra megtanítsuk, mert csakis ily közvetlen úton lehet a népegészségügyet előmozdítani. — Részemről fontosnak tartom nagyobb gócpontokban (városokban) a népszerű formában feltálalható egészségügyi előadások bevezetését, amikre ambiciosus orvosok készségesen vállalkoznának. Ilyen előadások, felolvasások tartattak a múlt év március havában Kolozsvárott a „Socialis Missio” felkérésére, s ezeken az ismeretterjesztő előadásokon résztvettek határozottan hangsúlyozták azoknak óriási fontosságát. Csak az a kár, hogy mindazok, kik ezeken résztvettek, az előadások meghallgatása után a maguk részéről lezárták tartották az ügyet, jóllehet a cél egészen más volna: t. i. azoknak továbbvitele, terjesztése. A magam részéről ilyen előadások megszervezését igen fontos segítőeszköznek tartom a lelkész és tanító egészségügyi ismereteinek fejlesztésére, fokozására, mert azoknak végighallgatása nem maradhatna érték nélkül a népegészségügyi rendkívüli fontosságát tekintve. Az ily előadásokon — mondjuk kurzusokon — résztvevők számtalan felvilágosítást nyerhetnének az előadóval való közvetlen érintkezés, kikérdezés útján s a szerzett ismereteiket ugyancsak átadhatnák a községek, falvak lakosságának. Meg vagyok győződve, hogy ezeknek meg lenne a kellő fogantaja.

Ha tehát Mélyen Tisztelt Hallgatóság! valakinek arra a kérdésre kellene felelnie, hogy „mit tehet lelkész és tanító a népegészségügy terén”, bátran mondhatná, hogy sokat. Mert igazságnak merem elfogadni, hogy a hivatása magaslatán álló lelkész és tanító ezen kötelességeknek teljesen meg is tud felelni az említett irányelvek figyelembe vételével, amelyeket ez alkalommal csak mint vázlatot sikerült Önök elé tárnom. De meg vagyok győződve, hogy ha a lelkész és tanító karöltve működik, ha egymást gyámolítja, segíti a fenséges munkában, a közös cél szolgálatában, akkor eljut arra a piederstálra, ahonnan megnyugvással lobogtathatja az idealizmus és humanizmus zászlaját. A nép pedig büszkén fog feltekinteni e magaslatra, mert ott nem csupán művelődésének és lelki életének

vezetőit fogja látni, hanem egészségének őreit, betegségeiben segítőjét, ápolóját, tanácsadóját. A lelkész és tanító részéről pedig hiszem, hogy ennek az érzésnek *tudata* az ő egyéni boldogságukat is elősegíti, mert szent meggyőződésem, hogy mindenki, aki tudja, aki érzi, hogy ő e földi hivatását becsületesen, komoly lelkiismerettel igyekszik betölteni, annak lehetőleg mindenben pontosan megfelelni, az egyéni boldogságot biztosítja számára. Mert amily lélekemelő az a tudat, hogy életünkben minden erőnkől embertársaink javára, boldogulására, jólétére kell törekednünk, viszont époly megnyugtató, ha ennek az emberbaráti kötelességünknek tökéletesen iparkodunk is megfelelni.

Dr. Gergely Endre.

Tudomány és világnézet.

Hit és világnézet.

Sokan, akik e címet olvassák, talán feleslegesnek tartják ezt a két fogalmat egymás mellé állítani. Megszoktuk már — éppen a legújabb theologiai felfogás hatása alatt — a hitet és világnézetet a legszorosabb barátság, sokszor a teljes azonosság viszonyában szemlélni. Mióta hitünk tárgyait a vallásos tapasztalat békés birodalmában bebiztosítottuk az értelmi kritika támadásaival szemben, nyugodtan nézzük a világnézeti kérdések körüli küzdelmeket, abban a meggyőződésben, hogy ezek vagy nem érintik a hitet vagy szükségképpen hozzá vezetnek. Sőt keresztyén mivoltunk egyéni problémáit is sokszor elintézzük azzal, hogy keresztyénileg gondolkozunk, keresztyén világnézetünk van.

Ebből a gondolkozásból azonban úgy az elméleti, mint a gyakorlati életre csak hátrány származott. Elméleti téren nem foglalkoztunk a lapos tudományossággal sem a hit, sem a világnézet *speciális ismertető jeleivel* s így nem lettünk sem elég tudósok, sem elég hívők, másfelől a keresztyénség a gyakorlatban is inkább csak világfelfogás maradt számunkra, mint *életformáló hatalom*. Ezért úgy hisszük, hogy nagyobb szolgálatot teszünk a vallásos élet hivatott munkásainak, ha e sorokkal inkább arra akarunk reámutatni, hogy a hit és világnézet *mi-
ben különböznek egymástól*.

1.

A világnézet — a hétköznapi szóhasználat szerint — mindig *többet jelent*, mint a hit, a vallás. Vannak emberek, akik ez utóbbit nem akceptálják, de élénken tiltakoznak, ha két-

ségbe vonjuk azt, hogy van világnézetük. Ez tehát előttük teljesen más, mint a hit. Az utóbbi csak egyéni vélekedés, vakhit stb., míg a világnézet az *objektív tudományosság, az általános érvényesség* tiszteletreméltó köntösét hordozza.

Theologusok is — mint a ritschli iskola — szinte túlzott mértékben hangsúlyozták a hitnek és világnézetnek ezt a különbözőségét. Ritschl szerint¹ a fil világnézet, a metafizika csak a lét általános okaival, megismerési feltételeivel, a dolgokkal általánosságban foglalkozik, de nincs tekintettel arra az egyéni döntést is feltételező *érték különbségre*, mely fennáll az anyagi és szellemi lét közt. Előtte a tudománynak, a világnézetnek az a képe állott, amelyet az ő korában a materializmus és az óvatos új kanti-iskola képviseltek s ezért igyekezett ennek a tudománynak az *ártalmas* befolyásától a teológiát mentesíteni. Az értékelés igazi hazája az erkölcsi élet mellett a vallás világa.² Ez utóbbi tehát úgy nála, mint követői előtt nem a világnézet, hanem az életfelfogás irányában helyezkedik el.

Ismeretes dolog, hogy azóta sem az általános világnézet mivelői, a filozófusok, sem a hit életnyilvánulásait feldolgozó theologusok nem maradtak meg e mellett az exkluzív felfogás mellett. Az előbbi csoportra talán legjellemzőbb Windelband álláspontja, aki előtt a fil. világnézet nemcsak a legfőbb ismeretet, hanem *belső támaszt adó meggyőződést is kell hogy nyújtson*³ s az utóbbinak a gondos keresése közben eljut a vallási értékek, a szentségesnek a tárgyalásáig is. Az utóbbiak közül pedig elég csak Wobbermint, Troeltschöt, Ottót és Wendlandot említenünk, akik gondosan keresik ismét a vallás és az ideális világnézet érintkezési pontjait.

Valóban, ha ma már világnézetről beszélünk, nem igen szoktunk csak bizonyos elméleti állásfoglalásra szorítkozni, hanem annak gyakorlati következményeire is gondolunk. De emellett megmaradt mégis az a mellékgondolat a legtöbb emberben, hogy a világnézet tudományos és mindenki előtt érvényes igazságokat tartalmaz, míg a vallás ezekkel nem dicsekedhetik. Kérdés, hogy mennyiben igaz ez és micsoda következmények folynak ebből mindkét területre.

2.

Megvallom, hogy a világnézet fogalmát nem szeretem alkalmazni a vallásra. Pedig, mint tudjuk, éppen a modern theologia atyja, Schleiermacher volt az, aki előtt a vallás a világnak, mint egységnek, univerzumnak a szemléletét jelentette. De amint az erre alkalmazott kifejezések (áhitatos megfigyelés,

¹ Theologie und Metaphysik. Göttingen 1902, 32—33 l.

² Rechtfertigung u. Versöhnung II. Aufl. III. 195.

³ Einführung in die Philosophie, Bevezetés. A fil. lényege.

gyermeki passivitás, csöndes meghódolás) mutatják,¹ előtte a vallás inkább a végtelen harmoniának az *esztetikai* szemléletét jelentette, mint egy felsőbb hatalommal való életteljes viszonyt. A hatás, amit ez a lélekben kivált, az érzésbeli megindultság (Ergriffensein), minden egyéb, csak nem motiváló erő. Ugyanez a felfogás tér vissza hittanának a vallásról szóló definíciójában is (teljes *függés* érzés), amelyből ismét az életteljes vallásosságnak az életcél kitűző ereje hiányzik.² A világnézet, világszemlélet említésénél mindig a passzív, minden cselekvésre hajtó motivumot elnémitő, *érdektelen magatartás tételeztetik fel*.

Eljuthat-e már most az emberi gondolkozás ilyen magatartás mellett is a vallás igazságáig? Mondhat-e ki olyan igazságokat, amelyek a sajátos vallásos ismeret alaptételeivel összeegyeztethetők?

Amilyen egyszerű igazság a természettudomány előtt az, hogy az anyagi természet matematikai törvényeken épül fel és így annak változásaiban is logikát, értelmet fedezhetünk fel, éppen olyan nagy vívmánya a filozófiának, midőn ugyanezt a törvényszerűséget az ismeretelméletre is alkalmazza. Windelband a kanti gondolkozás nagy horderejét nemcsak abban látja, hogy minden ismeretünkben a mi teremtői, rendezői munkánk eredményét bírjuk, hanem főként ennek a ténynek abban a természetes következményében, hogy az empirikus asszociációk és appercepciók közepette egy *transcendentalis synthes* uralodik, egy az elemeknek magukban a dolgokban indokolt, az empirikus tudat mozdulataitól független *összetartozása*.³ A világot tehát nem tudnánk a mi kategóriáink szerint megismerni, kialakítani, ha nem volna az észszerűleg alkotva. Mint más helyen irtam, az emberi tudat a dolgok egységbe foglalásának subjektív, az Isten ugyanennek objectív alapja.

És amint a megismerésnél ennek a „normáltudatnak” a felvétele nélkül nem tudunk megnyugodni, éppen úgy nem lehet az értékelés igazi terrenumain, az erkölcsi és esztetikai világban e nélkül megélni. Honnan van az, hogy a legkülönbözőbb származású, képzettségű és gondolkozású emberek nemcsak megértik egymást, de közös eszményekért és sokszor világcélokért is össze tudnak fogni, egymással gondolatot cserélni, együtt testvéri táborban küzdeni hanem onnan, hogy bizonyos erkölcsi értékek és eszth. ideálok nemcsak egyéni, hanem objectív létezéssel, érvényességgel is bírnak? Ezek mint a történeti fejlődés produktumai benne vannak már a szellemi világban s ezeknek szabályozó, motiváló hatása alól senki sem

¹ Über die Religion. Otto féle kiadás 1920. 32. s köv. I.

² J. Kaftan Dogmatik. 1909. 13. I.

³ Kultur philosophie und transzend. Idealismus. Logos 1910. H. 2. 189. I.

vonhatja ki magát. Ezért mondja Windelband: Ha tudományos életet, erkölcsi életet, esztetikai életet akarsz, akkor el kell ismerned bizonyos apriori elvek érvényességét is, mert az nem lehetséges ezek nélkül.

Minden igazi ismeret, művészet és erk. cselekvés elengedhetetlen feltétele az észnek nemcsak qualitativ értékkülönbségéről, de mint kozmikus principiumnak az életet szabályozó uralmáról való meggyőződés is. Minden szellem-erkölcsi életnek, tehát az elméleti életnek is a végső támaszát egy vallásos hit és bízalom képezi.¹

Ennek a ténynek a vallás igazságának tisztázásánál az újabb vall. filozófia is kellő értéket tulajdonított. A ritschli iskola egyik legkiválóbb tagja, Reitchle átvizsgálván a vallásos ítéletek értéktermészetét az elméleti és vall. világkép egyik legfőbb kapcsolódási pontját éppen abban látja, hogy hiszünk egy szellemi hatalomban, aki e világnak létét és fennállását indokolja és azt az ember számára, a megismerő ember számára is *rendezi*.² Troeltsch szerint³ pedig a következő tényállások utalnak egy a valóságot fenntartó szellemre: 1. az egyes működési centrumok váltakozó hatása, 2. a term. és szellemi élet egymásra való vonatkozása, 3. a *gondolkozásban és a külvilágban összhangzó logikai törvényszerűség*, 4. az erkölcsi méltósága és *megvalósítási lehetősége*, 5. a bizonyos helyeken megcáfolhatatlanul fellépő immanens *teleologia*, 6. a szellem és természet belső, harmonikus egymásra hatásának esztetikai sejtelme, 7. a „felületlen” ideája minden gondolati aktusban. Mindez egy egységes végetlen energiának a *hypothesisére kényszerít*, melyben minden egymásra vonatkozik s amelyben a természet szellemi értékeknek a megvalósulási eszköze.

Maga a nem céhbéli theologus, Windelband⁴ is, a fenti termékeny gondolatok mellett az érték és valóság, a van és kell legyőzhetetlen dualizmusának a *tényéből*, mely legközvetlenebbül a lelkiismeretben jelentkezik, vezet le a szentségesnek, mint az összes észértékek totalitásának a létezését, amely nem következtetés, hanem megélés eredménye. Előtte a vallási érték nem külön érték, hanem *metafizikai színezet és viszonylat, egy világfeletti érvényességre való vonatkozás*.

Az általa vert úton halad Dunkmann is az ő vallásfilozófiájában. Ő is az emberi tudathoz kapcsolja a vallás szük-

¹ Über den gegenwärtigen, Stand der Religionsphilosophie E. W. Mayer a Zeitschr. für Theol. u. Kirche 1912. 1. f. 70. l.

² Werturteile und Glaubensurteile Halle. 1900. 119 l.

³ Wendland Philosophie und Christentum bei Troeltsch Z. f. Th. K. 1914, 3 f. 145 l.

⁴ L. idézett dolgozatot. Logos 193 l. és az Einführung III. fejezetét. Vall. problémák.

ségességének bizonyítását. Ez szerinte nemcsak öntudat, hanem *norma tudat* is, mely a körülöttünk levő kozmosznál fogva, szellemi közösséget tud fentartani másokkal is. (Közösségtudat = norma tudat.) Mivel azonban a szellemi értékek, a normák az ők sokféleségükben lépnek fel előtte, egy olyan *normatív valóság*ra van szükségünk, amely ezeknek *egységét és érvényességét* garantálja. Ezt Istenben, mint szellemi életünk egységében közvetlenül *szemléljük, éljük meg*. Isten fogalma tehát ép oly valódi, mint a szellemi élet maga és nála nélkül minden norma oda van.

Szándékosan időztünk egy kissé az újabb vall. filozófia e reprezentáns egyéniségeinél, hogy lássuk mennyire tud menni az emberi értelem és az általa konstruált világnézet a vallás igazságának, sajátosságának bizonyításánál. Emeljük ki már most az elmondottak eredményét:

1. A vallás csak abban a világnézetben talál komoly megértésre, mely a világban uralkodó értelem s az ebből kisu­gá­zó normák reálítását is elismeri.

2. Ennek a Legfőbb értelemnek a megléte nem annyira logikai, mint kedélybeli szükségesség. De azért minden követ­ke­zetes gondolkodó előtt kikerülhetetlen tény s *így a vallás igazsága általános igazság*.

3. Ennek a legfőbb valóságnak a hatalmáról semmi egye­bet nem tud a filozófia kimondani, mint hogy a különböző értékek *egysége* (totalitás és nem summítás!) s ezek megvaló­sulásának a *garanciája*.

4. Mind az Abszolút, mind a Szentséges elnevezés ennek a valóságnak csak a többi immanens valóságtól való teljes különbözőségét fejezik ki s ezért sokkal alkalmasabb volna ezt a legfőbb Szellemi hatalomnak nevezni el.

3.

Nagyon csalódnánk azonban, ha ezekután a hitnek és világnézetnek egymáshoz való viszonyát már tisztázottnak tekintenénk.

Mindenekelőtt tisztába kell jönnünk azzal, hogy a fenti élmény még egyáltalán nem érdemli meg a *hit* nevet. Nem lehet tagadni ugyan, hogy van benne egy bizalmi momentum is, mely a véges szellemet a Végetlen Hatalomhoz kapcsolja, de ennek a hatalomnak a homályos, titokza'os képe, amely kizár mindenféle életteljes közlekedést közte és köztünk és *inkább megnyugtató, mint előre hajtó érzéseket vált ki belőlünk*, nem alkalmas arra, hogy vele a hit viszonyába lépjünk. Mikor diófáról beszélünk, nem értjük alatta a maghéjából kivergődő csirát vagy a gyöngye sarját, hanem mindenki a terebélyes gyümölcsstermő fára gondol. Hol áll a fentebb leirt élmény egy Kálvinnak a meghatározásától, aki szerint a hit „*az Isten irán-*

tunk való jóakarátának erős és biztos megismerése, amelyet miután a Krisztusban való ingyenes ígéret igazságán alapul, a Szentlelek nyilatkozat ki a mi elménknek és pecsétel meg sziveinkben." (Institutio I. 525.)

Erezték ezt mindazok, akik a vallás és szellemi élet viszonyának a kérdésével foglalkoztak s amíg a fenti kutatásokat vallásfilozófiának, a vallás mibenlétéről való elméleti vizsgálódásnak minősítették, addig a személyes Istenhez való személyes viszonyukat a hit kérdéseivel foglalkozó theologia körébe utalták. Ha nem így jártak el, akkor vagy a vallást olvasztották bele a hitbe s veszítették el a vallásfilozófiát (ritschlianizmus) vagy a hitet a vallásba s áldozták fel az előbbinek nagy, boldogító igazságait egy mindent nivelláló elméleti methodus kedvéért (a kijelentés a vallástörténeti iskolában).

Ezzel szemben teljesen megegyezünk Dunkmannak azzal a felfogásával, hogy a hit az immanens tapasztalaton túl levő, a történeti talajon előálló vallásos tapasztalati állománynak, a kijelentésnek elsajátítása.

A dolog természete hozza magával, hogy egy szellemi világfentartó Hatalom a fizikai és vegetatív jelenségekben csak töredékesen nyilvánulhat meg. Ahoz, hogy az ő igazi lénye áttörjön a véges világ korlátain, élő, öntudatos szellemi személyiség szükséges, akiben ugyanaz az anyagi lét felett győzedelmeskedő Lélek uralkodik, mint benne. Így foglalják el azok a vallásalakok a vallástörténeti legelső helyeit, amelyek egy történeti vallásalapító munkásságának köszönhetik eredetüket. Így látjuk ezeknek az alapítóknak arcán mind tisztábban felszállani az Örökkévaló képét, amíg a Jézusban „az Isten dicsősége ismeretének világossága“ (II. Kor. 4°) tiszta fényben ragyog fel előttünk.

Ha ez a kép nem mutatna nekünk egyebet, mint az értékek szummitását¹, azoknak legmagasabb fokát, akkor igazán nem sokkal volnánk messzebb a vall. filozófia legfőbb valóságától. Ott ragyogna ez akkor, mint egy fényes nap az ideák egén, amelyre csodálkozva, vágyódással és sokszor lelkesülten néznénk fel, mint lelkünk legmélyebb hiányát kielégítő „pótlóképre“, de mint eleven realitás nem nyulna ez bele a mi életünkbe, hogy megelevenítő áradatával sodorjon is minket igazi rendeltetésünk felé.

Eleven realitás csak akkor lesz számunkra a legfőbb valóság, ha az ő életszabályozó hatalmát a mi saját erkölcsi életünkön próbáljuk ki. Akkor igazat fogunk adni Windelbandnak, ki a lelkiismeretben találta fel legközvetlenebb módon a Szentséges tényét, mert mint a legfőbb, folyton világosodó,

¹ L. a Böhm K. vall. filozófiai gondolatainak ismertetését Bartók Gy. A vallás problémái napjaink bölcseletében. Prot. Szemle 1915. 8. f.

eleven törvényadás jár velünk minden cselekedetünkben. A körülöttünk levő és folyton felénk sugárzó történeti hatások pedig közvetíteni fogják számunkra annak a képét, aki szent volt mint ő s aki mégsem kárhoztatott minket, hanem szeretettel felemelt, megváltott, kibékített, ezzel a Szentséges Hatalommal. Ennek a megváltó és *érettünk* szakadatlan folyó isteni munkának a *személyivé létele* jelenti számunkra a hit igazi világának a feltárulását.¹

Ha összevetjük már most ennek a világnak a képét az előző fejezet végén leirt vallásos világnézettel, mindjárt szembe ötlik ennek a fölénye az utóbbi felett.

1. Az az ismeretlen, egységes, végetlen energia, melynek a felvételére, hypothezisére gondolkozásunk kényszerített (Troeltsch) itt reális, eleven Hatalommá lesz. Nem egy *világkép* határ *fogalma*, hanem egy új világ ura, királya, gondviselő atyja.

2. A természet észszerűségébe a történet értéktermelő és megvalósító életfolyamatába vetett bizalom itt átváltozik megtisztult és hálás gyermeki szeretetté: *hitté*, mely teljes bizalommal néz minden változás elé, tudván, hogy neki minden javára, szellemiségének győzelmére szolgál.

3. Ugyanezt a megelevenítő és tökéletességre vezető munkásságot látja a más emberek életében is megjelenni s a legnagyobb készség és vágy hajtja őt ebben tevékeny részt venni.

Igy értjük meg a jézusi igéket: *az én Atyám mind ez ideig munkálkodik, én is munkálkodom* (Ján. 5:17). Az Isten pedig nem a holtaknak, hanem az élőknek Istene: *mert mindnek élnek ő neki*. (Luk. 20:38.) Ezt az *életteljes világot, ahol állandó közlekedés folyik Isten és ember közt, ahol az előbbi megtermékenyíti az ember személyi életét nemcsak nagy célokkal, hanem lelki erőkkel is, ezt nyújtja nekünk a hit*. Kaftannak igaza van: a hitnek mindig az eleven jelenvalóval van dolga és sohasem azzal, ami csupán a multhoz tartozik.²

4.

Végső kérdésünk már most az, hogy a hitnek ezt az életteljes világot tudjuk-e theoretikus eszközökkel igazolni.

Fentebb láttuk, hogy amíg a vallás az ő keletkezésében elméleti kényszerűséggel vezet el bizonyos igazságokra, addig a hit az ő igazi mivoltában csak ott áll elő, ahol a legfőbb normatív valóságot, illetve ennek egy történeti személyiségben való megjelenését a mi legszemélyesebb életformáló hatalmunknak ismerjük el. Ebből következik már most, hogy a hit igazolása már nem az elméleti síkban történik, hanem *életigazságok* segítségével. Ilyen „gyakorlati észbeli megfontolásokként” említi Reischle³ a legfőbb jóban, a világ feletti boldogságban, az

¹ Reischle i. m. 101—103 l.

² i. m. 437 l.

³ i. m. 114—118.

tunk való jóakarátának erős és biztos megismerése, amelyet miután a Krisztusban való ingyenes ígéret igazságán alapul, a Szentlelek nyilatkozat ki a mi elménknek és pecsétel meg sziveinkben." (Institutio I. 525.)

Érezték ezt mindazok, akik a vallás és szellemi élet viszonyának a kérdésével foglalkoztak s amíg a fenti kutatásokat vallásfilozófiának, a vallás mibenlétéről való elméleti vizsgálódásnak minősítették, addig a személyes Istenhez való személyes viszonyunkat a hit kérdéseivel foglalkozó theologia körébe utalták. Ha nem így jártak el, akkor vagy a vallást olvasztották bele a hitbe s vésztették el a vallásfilozófiát (ritschianizmus) vagy a hitet a vallásba s áldozták fel az előbbinek nagy, boldogító igazságait egy mindent nivelláló elméleti methodus kedvéért (a kijelentés a vallástörténeti iskolában).

Ezzel szemben teljesen megegyezünk Dunkmannak azzal a felfogásával, hogy a hit az immanens tapasztalatot túl levő, a történeti talajon előálló vallásos tapasztalati állománynak, a kijelentésnek elsajátítása.

A dolog természete hozza magával, hogy egy szellemi világfentartó Hatalom a fizikai és vegetatív jelenségekben csak töredékesen nyilvánulhat meg. Ahoz, hogy az ő igazi lénye áttörjön a véges világ korlátain, élő, öntudatos szellemi személyiség szükséges, akiben ugyanaz az anyagi lét felett győzedelmeskedő Lélek uralkodik, mint benne. Így foglalják el azok a vallásalakok a vallástörténet legelső helyeit, amelyek egy történeti vallásalapító munkásságának köszönhetik eredetüket. Így látjuk ezeknek az alapítóknak arcán mind tisztábban felszállani az Örökkévaló képét, amíg a Jézusban „az Isten dicsősége ismeretének világossága“ (II. Kor. 4e) tiszta fényben ragyog fel előttünk.

Ha ez a kép nem mutatna nekünk egyebet, mint az értékek szummitását¹, azoknak legmagasabb fokát, akkor igazán nem sokkal volnánk messzebb a vall. filozófia legfőbb valóságától. Ott ragyogna ez akkor, mint egy fényes nap az ideák egén, amelyre csodálkozva, vágyódással és sokszor lelkesülten néznénk fel, mint lelkünk legmélyebb hiányát kielégítő „pótlóképre“, de mint eleven realitás nem nyulna ez bele a mi életünkbe, hogy megelevenítő áradatával sodorjon is minket igazi rendeltetésünk felé.

Eleven realitás csak akkor lesz számunkra a legfőbb valóság, ha az ő életszabályozó hatalmát a *mi saját erkölcsi életünkön* próbáljuk ki. Akkor igazat fogunk adni Windelbandnak, ki a lelkiismeretben találta fel legközvetlenebb módon a Szentséges tényét, mert mint a legfőbb, folyton világosodó,

¹ L. a Böhm K. vall. filozófiai gondolatainak ismertetését Bartók Gy. A vallás problémái napjaink bölcséletében. Prot. Szemle 1915. 8. f.

eleven törvényadás jár velünk minden cselekedetünkben. A körülöttünk levő és folyton felénk sugárzó történeti hatások pedig közvetíteni fogják számunkra annak a képét, aki szent volt mint ő s aki mégsem kárhoztatott minket, hanem szeretettel felemelt, megváltott, kibékített, ezzel a Szentséges Hatalommal. Ennek a megváltó és *érettünk* szakadatlan folyó isteni munkának a *személyivé létele* jelenti számunkra a hit igazi világának a feltárulását.¹

Ha összevetjük már most ennek a világnak a képét az előző fejezet végén leirt vallásos világnézettel, mindjárt szembe ötlik ennek a fölénye az utóbbi felett.

1. Az az ismeretlen, egységes, végetlen energia, melynek a felvételére, hypothezisére gondolkozásunk kényszerített (Troeltsch) itt reális, eleven Hatalommá lesz. Nem egy világkép határ fogalma, hanem egy új világ ura, királya, gondviselő atyja.

2. A természet észszerőségébe a történet értéktermelő és megvalósító életfolyamatába vetett bizalom itt átváltozik megtisztult és hálás gyermeki szeretetté: *hitté*, mely teljes bizalommal néz minden változás elé, tudván, hogy neki minden javára, szellemiségének győzelmére szolgál.

3. Ugyanezt a megelevenítő és tökéletességre vezető munkásságot látja a más emberek életében is megjelenni s a legnagyobb készség és vágy hajtja őt ebben tevékeny részt venni.

Igy értjük meg a jézusi ígéket: *az én Atyám mind ez ideig munkálkodik*, én is munkálkodom (Ján. 5¹⁷). Az Isten pedig nem a holtaknak, hanem az élőknek Istene: mert *mindenek élnek ő neki*. (Luk. 20³⁸.) Ezt az *életteljes világot*, ahol *állandó közlekedés folyik Isten és ember közt*, ahol az előbbi megtermékenyíti az ember személyi életét nemcsak nagy célokkal, hanem lelki erőkkel is, ezt nyújtja nekünk a hit. Kaftannak igaza van: a hitnek mindig az eleven jelenvalóval van dolga és sohasem azzal, ami csupán a multhoz tartozik.²

4.

Végso kérdésünk már most az, hogy a hitnek ezt az életteljes világát tudjuk-e theoretikus eszközökkel igazolni.

Fentebb láttuk, hogy amíg a vallás az ő keletkezésében elméleti kényszerűséggel vezet el bizonyos igazságokra, addig a hit az ő igazi mivoltában csak ott áll elő, ahol a legfőbb normatív valóságot, illetve ennek egy történeti személyiségben való megjelenését a mi legszemélyesebb életformáló hatalmunknak ismerjük el. Ebből következik már most, hogy a hit igazolása már nem az elméleti síkban történik, hanem *életigazságok* segítségével. Ilyen „gyakorlati észbeli meggondolásokként” említi Reischle³ a legfőbb jóban, a világ feletti boldogságban, az

¹ Reischle i. m. 101—103 l.

² i. m. 437 l.

³ i. m. 114—118.

Istennel való egységben való részvételt a ker. hit által, az igazi szellemiség egyéni és közösségi feltalálását, a történeti fejlődésnek e kijelentésben való tökélyre jutását. Ugyanezen érvekkel támogatják a hit igazságait Ravasz L. (Megjegyzések a vallás lélektanához) és dr. Makkai Sándor közösen forgó, nagyjértékű vallásfilozófiai művében. Mindenikből kiviláglik a vallás és a hit általános szükségessége, igazsága, az a szükségesség, amelyet nem a gondolatok, hanem az *élet logikája* paráncsol mindenkinek, aki komolyan fogja fel az ő erkölcsi rendeltetését s nem zárja el lelkét a történetből feléje sugárzó hatások elől.

Nagyon érdekes volna már most a fenti gondolatok alapján osztályozni a vallásokat és végig pillantani a theologiai fejlődés menetén, de ez már témánk határán túl megyen. Reá vezetne ezeknek a vizsgálata arra, hogy csak *ott lehet igazi hitről, a vallásos élet tökéletességéről beszélni, ahol Isten és ember viszonya a legéletteljesebb s csak azt a teológiát lehet igazán keresztyénnek nevezni, ahol ez az eleven kölcsönhatás a valóságnak, az egyéni és közösségi hittapasztalatnak legmegfelelőbb formában jut kifejezésre.*

Nagy Géza.

Legújabb Kálvin-tanulmányok.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Amilyen nehezen és sok ingadozás között határozta el magát Kálvin arra, hogy Strasburgban megbízatást vállaljon el, épen olyan nehéz küzdelmek között érik meg lelkében Strasburgtól való elválás gondolata. Ideiglenesen jött Strasburgba, csak egy évre nevezték ki professzornak, de ő hozzá volt szokva ahhoz a gondolathoz, hogy tartósabb jellegű tevékenységet fejtsen ki. Ebből érthetjük meg azt, hogy rövid három év alatt Kálvin annyira összeforrott lélekben Strasburggal, hogy eltávozása után örömmel és gyakran tér vissza „kicsiny egyháza” meglátogatására és hivei az ő eltávozása után vasárnapi programjukba foglalják az érette való imádkozást.

Befejezésül próbáljuk méltatni néhány szóval — Paunier tanulmánya alapján — ezen kicsiny egyház szerepét Strasburgban és a református Egyházak történetében; és nézzük meg miféle jótéteményeket kaptak kölcsönösen egymástól és mit köszönhetnek egymásnak Kálvin és Strasburg.

*

Mit köszön Kálvin Strasburgnak? Ha a strasburgi kicsiny egyház élete rövid volt is, ha tagjainak száma csak kevés volt is, nagy volt az eredeténél és következményeinél fogva. A leg-

első egyház volt, amelyet Kálvin egyedül alapított. Sem Poinban, sem másutt, ahol ő predikált, nem alapított valóságos egyházat; Genfben talált már egy megérkezése előtt létezőt. Strasburgban szervezett egy minden ízében egyház-formát, az egyetlen francia egyházat, amelyről Bézával mondhatjuk: „Kálvin János formálta először azt”.

Ez azután sok másnak szolgált mintául: „több meauxi keresztyén gondosan meglátogatva és megvizsgálva a strasburgi egyházat, annyira felbuzdították hazatérésük után a többieket, hogy — közös megfontolással — szerveztek egy egyház-formát maguk között annak a mintájára, amelyet láttak” — írja az Egyház-történelem. Azután Meaux szolgált a párisi egyház mintájául, amelyről aztán a többi francia egyházakat mintázták. Tehát a strasburgi egyház volt a prototypusa minden francia református egyháznak a XVI. században.

Valóban Kálvin teljes erejének éveit töltötte Strasburgban. Huszonkilenc éves korában érkezik oda és még huszonhat évet él azután. Az itt nyert benyomásai és tapasztalatai kihatnak élete egész második felére. Strasburg kedvező területén fejlődik ki az az életnedvtől dús növény, amely Genfben aztán meghozza a maga áldott gyümölcseit.

Bucer mellett értékes tapasztalatokhoz jutott Kálvin theologiai ismeretek és méginkább egyházszervezés szempontjából. Pontosan meghatározta dogmatikai felfogását a predestinációról, az úrvacsoráról, a katechismusról. Ha fenn is tartotta, amennyire csak lehetett, a többi keresztyénekkal és a többi protestánsokkal közös alapelveket, a lutheránusokkal, zwingliánusokkal, anabaptistákkal szemben mégis tartozott megformulálni a speciálisan református tiszta alapelveket. Úrvacsorata lényegében a Buceré, de Kálvin jobban megformulázta azt, az ő gondolatának teljesen francia világosságával, az ő humanista szótárának gazdaságával. Az ő katechismusa annak az egyszerűsítő és elmélyítő munkának a gyümölcse, amelyet Strasburgban végzett.

Itt tanulta meg jobban megismerni Luthert. „A Krisztus kiváló apostolának tartjuk őt, — írja Kálvin — aki az Evangelium tisztaságát visszaállította a munka és a szolgálat által.” Luther a maga részéről így ír Bucernek: „Add át Sturm Jánosnak és Kálvin Jánosnak tiszteletteljes üdvözetem. Nagy örömmel olvastam könyveiket”. Az egyetlen fennmaradt levél, amit Kálvin Lutherhez címzett ezt a felírást viseli magán: „Patri mihi plurimum observando”, de Kálvin apának, szülőnek hív minden idősebb munkatársat, aki iránt tisztelettel viseltetik. Helytelen volna tehát ebből azt következtetni, hogy Kálvin Strasburgban lutheránus volt. Nem, legkevésbé sem. Először „érasmien” azután „fabrisien”, párisi, orleansi, bourgesi tanulmányai alatt, majd baseli tartózkodása alatt, strasburgi évei

alatt pedig Kálvin bizonyos tekintetben „bucérien“-né válik. De mindig és mindenütt elsősorban „biblieni“ volt, mint az első francia protestánsok Meaux környékén és másutt, azaz úgy érezte, hogy őt közvetlenül a Szent Lélek hívta el arra, hogy hitét közvetlenül Isten Igéje közziklájára alapítsa, amely semmiképpen nem zárja ki azt a gondot és tiszteletet, amellyel Kálvin tanulmányozta az ősi egyházi atyák hagyományait és a doktor-kortársai véleményét. A körülmények és a személyek, akik körülvették őt ezekben az időkben, legjobban kedveztek Kálvin személyiségének szabad kifejlődésében. De Kálvin, miikor elhagyta Strassburgot, inkább önmaga volt kálvinista, ami részben Bucernek köszönhető.

Elszászi barátja majdnem ellentétes jellemű tanácsadója volt, mint a dauphinoisi. Amennyire Farel erőszakos és parancsoló volt, eltorzulva érzése hevessége által, épen annyira volt Bucer csendes, meggondolt, több befolyást gyakorolva tettei példája, mint beszédei ereje által. Harminc éves kora felé, amikor Kálvin még érezte és szégyen nélkül kifejezte a szűkségét egy idősebb tanácsadónak, Farel egy harcoló kedv látványát adta, míg Bucer a Mérséklés értékét jelentette számára.

Mélanctonnak, akivel különösképen sympathisalt és különösen Bucernek köszönheti azt, hogy a kölcsönös engedményekre soha sem volt annyira disponált, mint épen akkor. Azonban nem követi Bucert a mindenáronvaló engedékenység végső határáig. Csak azokat a kijelentéseket említsük, amelyek megérkezése után egy évre tett: „Jövőre nézve nem lesz élénkebb vágyam, mint az, hogy kultiváljam a lehető legnagyobb egyetértést minden német egyházzal, amelyek a Krisztus szolgálatába álltak“.

A helybeli egyház gyakorlati organizációjának szempontjából, Kálvin Strasburgban látta a mintát, amelynek előnyeit tudta is imitálni Genfben való visszatérése után. Strasburgban Kálvin egy jobban organizált egyházat látott, amely a polgári hatóság — a Tanács — és az egyházi hatóság — a Konvent — kombinált ereje által volt szervezve. Emlékezni fog erre, amikor arról lesz szó, hogy Genfben théocráciát alapítson. Nem hiába töltött három évet Bucer belső barátságában, aki sokkal tapasztaltabb volt az adminisztráció és a diplomácia területén, mint Farel; látta a Convent elnökét fáradhatatlan tevékenységet kifejteni, hogy biztosítsa az Egyházak szellemi és anyagi existenciáját; látta Sturm Jakabot és Sturm Jánost ugyan ezt csinálni az Iskola érdekében.

Az énekek, a strasburgi liturgia tetszetek Kálvinnak. De azt akarta, hogy a francia egyház még jobbat csináljon és ez sikerült is itt jobban, mint sehol másutt. Mert a Strasburgban formált liturgia inkább deformálódik Genfben: papok és magistrákusok jobban félik ott a pápaságot, „visszavetik például a bűn-

bocsánat" formuláját, mint veszélyes koncessiót. A genfi elő-
itéletekkel szemben, Kálvin kevésbé szabad inyére cselekedni ;
a strasburgi liturgia a kálvini ideálnak sokkal authenticusabb
dokumentuma, mint a későbbi adaptációk Genfben és Francia-
országban, ahol a primitív szellem nagyon gyakran korlátolt
sőt homályos volt.

Hogy mit köszönhet Kálvin Strasburgnak nemzetközi és
felekezetközi szempontból, azt már láttuk részletesen is más
alkalommal.

*

Mit köszön Strasburg Kálvinnak ? Ha Kálvin sokat köszön
Strasburgnak, Strasburg is adós valamivel Kálvinnak.

Az iskolában „Sturm János után ő volt a legpompásabb
mester“. Közreműködött ennek a nagy intézetnek jó hírve el-
terjesztésében, amely intézethez hozzátartozott ő is alapítása
első évétől kezdve ; ez jelentékeny tény, minthogy Strasburg
akkor a prédikátorok „legfontosabb főiskolája“ volt egész Dél-
németország részére. „Előadásai által, mondják munkatársai,
Kálvin beszélt a németekhez, az itáliaiakhoz, a franciákhoz ;
sőt kiterjeszti hatását még távolabb (multo latius) is“.

A francia egyházból Kálvin első rohamra egy minta egy-
házat csinált ; a franciák otthon érezték ott magukat, más me-
nekültek és a strasburgiak jönnek oda össze, hogy hallgassák
az ifjú papot, aki oly világosan magyarázza Isten Igéjét.

Kálvin nélkül ez az egyház existálhatott volna ? Kiváló
emberek, mint pl. Roussel, Lefèvre, Farel időztek itt anélkül,
hogy valamit alapítottak volna ; a nyájuk szétszórva maradtak,
pásztor nélkül, „Egyház-forma“ nélkül. És az általa formált
nyáj ő utána, csak bizonytalan, zavaros életet élt, ami nem-
sokára be is fejeződött.

Kálvin idejében a város egyházainak egysége olyan volt,
amilyennek Bucer óhajtotta azt : egymás között és a külső egy-
házakkal békében, fenntartva a lutheranizmus és zwingliániz-
mus között közvetítő hitvallásukat. Kálvin, ha tagja maradt is
a Konvent-nek, valószínűleg ellensúlyozta Marbach befolyását
és megakadályozta az ultra-lutheránus elemek uralmát.

Bucer tana, a Tétrapolitaine-i tan kimondottan elszácsi
volt, amelyek rokonságban voltak a francia és svájci tanokkal.
Marbach szelleme, Lindauból jöve, Németország felé fordult.
„A formula konkordia — írja Kálvin — az a nehézség volt, a
mellyel Marbach keze megfojtotta a francia egyházat. Kálvin
strasburgi tartózkodása a francia befolyás korszaka volt : utódai
kivéve Poulain-t, középszerűek voltak ; eltávozásra a francia
gondolatok kiterjedési erejének csökkenését jelenti Elzászban.

*

Mit köszön Genf, Franciaország, a világ, Kálvin strasburgi tartózkodásának? Genf sok mindent köszön Strasburgnak, amely egy érettebb, jobb teológus, jobb szervező Kálvint adott, amelyről mondták: „hála neki, hogy Genf nagyrészen megtartotta a Reformációnak.” Kálvin visszatérése után gyakrabban szolgáltatta ki az urvacsorát; a vasárnap egyetlen ünnepnappá proklamáltatott; a strasburgi zsoláros könyv, szövegeivel és melódiáival alapul szolgál Bère és Marot gyűjteményeinek. A közoktatás újra szerveztetett a strasburgi tanulmányterv alapján. Politikai szempontból Kálvin sokkal szigorubban alkalmazta Genfben az egyház és állam théokratikus uniójának gondolatát, mint másutt.

Ami Franciaországot illeti, minden Strasburgból hozott újítás Genfben keresztül hatott be oda. De Genfben keresztül gyakran károsan szűrődött meg és alakult át.

Ha pl. a liturgia közvetlenül jött Strasburgból Franciaországba, mint ahogy közvetlenül ment Angliába is, a Bucer alapelve az iskolára vonatkozólag: „shola primarium membrum ecclesiae” már Genfben keresztül jutott a francia egyházakba. Ha az idők mostohasága nem is engedte meg, hogy Franciaországban minden egyházközség mellé iskolát állítsanak fel, elméletben mindig fennmaradt az alapelv.

A disciplinákra nézve, Bucer tanítása és Kálvin személyes tapasztalatai nagy befolyást gyakoroltak a francia egyházaknak proponált szabályokra.

Ezeknek az egyházaknak aztán megvoltak a testvér egyházai egész Európában, testvér egyházak, amelyek sokban hasonlítottak az ő idősebb testvérükhöz. Ismeretes a magános Kálvin beszéde: „Az egész világon vannak (szellemi) gyermekeim”.

Még más módon is hasznot húzott a protestáns Franciaország Kálvin strasburgi tartózkodásából. Láttuk már, hogy ő mennyire nem szünt meg foglalkozni az ő hitsorsosaival. Nemcsak azok, akik menekültek voltak, mint ő, találtak menedéket az ő házában és erősséget az ő Egyházában, hanem azok is, akiknek ő írt messze. Egyre tevékenyebben igyekezett Franciaország összes egyházai érdekében közbelépésre bírni más országok protestánsait; közbejárt a francia királynál: megpróbálta a protestánsokra nézve kedvezőbb francia politika szolgálatába állítani az ő növekvő tekintélyét.

Amikor Strasburgba érkezik, Kálvin még nagyon tapasztalatlan Európa főbb ügyeiben; csak néhány hónapot töltött Franciaországon kívül: Bázelen, Genfben, Ferrare-ben. Még nagyon fiatal, a körülmények kevéssé voltak kedvezők arra, hogy elkötelezze magát a nemzetközi politikai kérdések tanulmányozásában és gyakorlásában. Kezdetben megelégedett az-
zal, hogy kabinet-munkával és kizárólag nemzeti szempontból

védelmezte a francia protestánsok érdekeit, mint ahogy tette azt a francia királyhoz írt levelében. Később Sturm Jakabbal és Jánossal, Bucerrel folytatott beszélgetései Németországi diplomatikus küldetésük példája, a kolloquiumok és gyűlések személyes látogatása teljesen kinyitották Kálvin szeméit a kötelesség előtt, hogy közbelépjen külföldön a nemzetközi politikában: kötelesség, amelyet egyre jobban az övének tartott. Kálvin látóköre kiszélesedett Európa határáig. Nem utazott egyremásra, nem járta körül Európát, de tartózkodási helyéről, Genf-ből mindenüvé írt, ahol az Evangéliumot hirdetni lehetett, a propagateuröknek és buzdította őket.

Egyre szabadabban fordult a politikai tekintélyekhez is: királyokhoz, városi tanácsokhoz, hogy buzdítsa őket a hűségre, ha protestánsok voltak, türelmességre, ha katolikusok voltak azok.

Ha most még egy utolsó futó pillantást vetünk Kálvinra és Strasburgra, látjuk, hogy Kálvin Strasburgban még nem az az ember, amivé Genfben válik. Itt még egészen fiatal, fáradhatatlan, a munkát nem érzi oly könnyen meg: ez az igazi Kálvin, aki Strasburgban élt. Ott már öregedő, kihasználtnak, fáradt; Genfben 23 éven keresztül sok egyházat kellett erősítenie, vigasztalnia; sokat kellett küzdenie Genfben és Genfen kívül.

És Strasburg Kálvin idejében még nem volt az egyenetlenkedések, belső és külső nehézségek zsákmánya, amivé válni fog nemsokára; nagy szerepet játszott a Rajna mindkét partján, amelyre emlékszik a civilizáció története. Kálvin befolyása csatlakozva Sturm Jakab, Sturm János és Bucer Márton elődeihez, nagyban közreműködött, hogy ezt az első helyet meg kapta Strasburg a keresztyén egyház és az európai politika történelmében. Így Kálvin Strasburgban erősebben dolgozott a keresztyénség haladásáért és a francia ideál dicsőségéért, mint másutt.

Muzsnai László.

Irodalom.

„Az Út“ kiadásában ismét két értékes erdélyi magyar könyv jelent meg a húsvéti könyvpiacra. Az egyik Dr. *Tavaszy Sándornak* „*Világnézeti kérdések*“ c. munkája (a tordai Füssycég izléses nyomásában), a másik *Reményik Sándornak* „*Egy eszme indul*“ c. reprezentáns nagy verses köteté, amelynek kiválóan finom és szép külseje a kolozsvári Minerva R. T. nyomdai művészetét dicséri.

Folyóiratunk szempontjai alatt, ezen a helyen arra akarunk rámutatni, mit jelent ez a két könyv lelkipásztoraink és egyházi munkásaink számára?

A Dr. *Tavaszy Sándor* könyve értékes és szükséges segítő-társa és útmutatója lesz mindazoknak, akik a református keresztyén nép szellemi vezetőiül hivatnak el. Ismét egy értékes alkalom arra, hogy figyelmeztető szavunkat felemelhessük: a református lelkipásztoroknak és egyházi munkásoknak a *létjogát* és sajátos misszióját az adja meg, hogy hitüket nemcsak birják és élvezik és ebben egyek hiveikkel, hanem azt a hitet teljes világ- és életnézeti összefüggésében, mint megvalósítandó értékrendszert, mint felséges életerőt, az ellentétes és rokon szellemi hatalmak szövetségében is teljes öntudatossággal ismerik, objective birják s védelmi és támadó harcban vezéri biztonsággal tudják érvényesíteni. Erre tartjuk kiválóan jó segítőnek ezt a könyvet, amely körünk legfontosabb világnézeti problémáit röviden, világosan és biztos áttekintéssel tárja elénk. A 32 tanulmány és cikk, amelyet magában foglal, többnyire alkalmi hozzászólást jelent az aktuális szellemi kérdésekhez, de a gazdag anyagot egységbe fűzi a legemelkedettebb keresztyén idealizmus szelleme, a tiszta filozófiai álláspont, a nemes kultur-concepció és az erdélyi lélek sajátossága. A világnézet belső szerkezetének, keletkezésének és feltételeinek világos és tanulságos fejtegetése után három csoportja következik a tanulmányoknak. Az első csoport a legáltalánosabb és egyetemesebb világnézeti kérdések és életigazságok körét öleli fel. A Kant filozófiájának és szellemének interpretálásával foglalkozó 3 tanulmány mellett a naturalizmus és monizmus kérdései vannak nagyon világosan és tanulságosan feldolgozva s ezek különösen jelentősek reánk és munkánkra nézve. A tények világa és hatalma, az igazság és igazságok kérdése, a szellemi élet lényege és módjai, a létfölötti élet értelme, az életfelfogások különbözősége és gyökere, s a jövődövel szembeni optimizmus és etikai elszántság igazolása foglaltatnak benne abban a részben, amely így, mintegy oda tendál, hogy a szellem-erkölcsi keresztyén élet győzedelmes igazságát ragyogtassa fel. A második részben, amely a munka dereka, kulturális problémák sorakoznak. Magának a kulturának elvi, idealistikus apológiája mellett a szocializmus

lelki rugóiról, történelmünk új értékeléséről, a kultúra betegségeiről, eszményéről, a nép problémájáról, az erdélyi magyar és speciell a protestáns kultúra nagy elvi kérdéseiről s a nyugat-európai kultúra válságáról olvashatunk itt igen értékes, aktuális és mindnyájunkra nézve jelentős tanításokat. A harmadik részben a theologiai tudomány legmodernebb s mintegy válságos problémái vonulnak fel előttünk. Tavasz mindenütt világosan, nagy összefoglaló erővel, biztossággal és vonzóan ír. Könyve az utóbbi évek alatt végzett gazdag szellemi és kulturális munkásságának értékes tükre s becses nyeresége irodalmunknak. Melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

A *Reményik* Sándor nagy verses köteté valóságos eseményt jelent az erdélyi magyar irodalom életében. A 6 ciklusba osztott 130 vers olyan költő lelkét és művészetét tárja elénk, aki az erdélyi magyar lélek legmélyebb húrjain tud szívhezszólóan játszani s aki az emberi élet legnagyobb problémáinak saját lelkében való átéléssel tud tolmácsolója lenni. Egész köteté csupa lélek: szenvedést, végzetet, örök sorsot, — viszont mély lelki örömet és örök szépséget sugárzó lélek vallomása. Befelé és felfelé törekvő szelleme mélységesen tudja a keresztyén lelkületet s a tiszta keresztyén jellemet vigasztalni és edzeni. Könyve nem csupán könyv, nem csupán irodalmi esemény, erdélyi magyarságunk dicsekedése és öröme, de jótétemény és orvosság, mindennapi kenyér és erőforrás. Amelyik háznak asztalára teszik, ott a lelkek nem fognak éhesen maradni.

M. S.

Asszonyainknak.

Két levél.

I.

Édes testvérem!

Úgy szeretnék veled ma a leányodról beszélgetni. Te ugyan test szerint is anya vagy, én pedig nem, de mégis úgy érzem, hogy segítségedre lehetek az én tapasztalataimmal, mert neked csak egy lányod van, nekem pedig — az Isten szent lelkének kegyelme által — nagyon sok. S én olyan jól ismerem „az én leányaim” lelkét s annak sokféle kísértését s küzdelmét, hogy úgy lehet mondhatok neked olyan dolgokat, amiket te nem tudsz s amelyek áldására lehetnek neked is s a leánykádnak is.

Mondd, nem tűnt-e még föl neked az a különös, megdöbbentő tény, hogy sokszor milyen föltűnő különbség van az anyák s a lányaik közt, hogy milyen rohamos a fejlődés az

anyák tiszta, régimódi egyszerűségétől a lányok nyegle, laza erkölcsű modernsége felé? Amint járom Erdély falvait, vidéki városait, még annyi kedves, igénytelen megjelenésű papnéval találkozom annyi megnyerő egyszerűségű asszonnyal. S ha aztán megismerkedem a lányakkal a városi iskolákban — akkor megdöbbenek a kócos frizurájú, manikűrös, elegáns kisasszonykától, aki elém áll... mintha legalább is három generáció átalakulása volna köztük: a csendes falusi papné édesanya s a hangos kisasszony leánya között! S hányszor van alkalmam látni, hogy kedves, tisztalevegőjű, régi magyar házakban, családokban a felnőtt leány úgy cigarettázik, mint valami nagyvárosi félvilági hölgy. S a szülők? Azok vagy elragadtatva nézik, hogy milyen modern lányuk van, vagy pedig sóhajtva mondják: „Mit csináljak vele? Már nem hallgat rám!”

Látod, ebben a kettőben: a szülők *hiúságában* s a szülők *tehetetlenségében* látom a főokát annak a rohamos erkölcsi hanyatlásnak, amely társadalmunk minden rétegében olyan föl-tűnően mutatkozik.

A hiú szülők, akiket megvesztegetett a „modernség” varázsa s most mindent elkövetnek, hogy a gyermekük ne maradjon olyan ósdi mint ők, hanem haladjon a korrallal. S ha most a félmeztelen ruha, a manikűrészlet s a cigaretta a modern leány elmaradhatatlan kellékei, hát akkor miért ne? S a modern leánya — kitapasztalva szülei hiúságát — szeszélyes lesz és szertelenül követelő, hamarosan blaziert és unott s a szülők nevelése eredményeképpen most már kénytelenek erejükön felül is kielégíteni a túlfeszített igényeket, mégha az szinte már a lehetetlenséggel is határos! Te nem ismered azt a kopott ruhájú, fakó arcú édesapát, aki hónapokon keresztül vállal az irodában külön munkát, amit éjjel végez el, csakhogy a 14 éves leánykájának selyemruhát vegyen a diákbálra? Vagy azt az édesanyát, aki inkább nem tart cselédet s maga végzi el a nagymosást, csakhogy a leánya úgy öltözködhessék, ahogy neki tetszik?

Óh testvérem, mennyi munkánk kárbavész s leszen hiábavalóvá a szülők s különösen az anyák hiúsága miatt. Milyen nehéz az evangélium hirdetése az ilyen nagyigényű, hiú, kacérságra nevelt leánykák s leányok közt! Milyen nehéz velük megkedveltetni a Krisztus követésének szépségét, amikor az anyák hiúsága is az ellenséges párton dolgozik ellenünk! Amikor a gyermekleánya már kezdi is végre érteni a krisztusi élet gazdagságát, amikor a keresztyén élet nemes tisztasága már megbűvölte a lelkét... óh hányszor a saját édesanyja szegül a legélesebben ellene, hogy el is induljon a Krisztus követésében! A gyermek pl. már nem akar többé ujjatlan ruhát, fityegő fülbevalót viselni, nem kívánczik többé bálok kétesértékű mulatóságára... milyen nehéz küzdelmet kell ezért megvívnia sok-

szor az édesanyjával! „Mások is mind olyan ruhát viselnek, mért akarsz ép te különködni — senkinek sincs olyan síma frizurája, mint neked — egyszer vagy fiatal, mért nem akarod kiévezni az ifjúság örömeit — hogy akarsz férjhez menni, ha nem mégy bálba?” — ilyen s ehhez hasonló beszédekkel megakasztják a gyermeket fejlődésében, sőt egyenesen visszakényszerítik a leányaikat a hiuság útjára! — —

S az elkényeztetett gyermek, aki megszokta, hogy minden szeszélyét s szertelen vágyát kielégítsék, aztán zsarnoka lesz a háznak, akinek többé nem tud parancsolni senki. A multkor beszéltem egy 15 éves gyermek anyjával, hogy fegyelmezze meg egy kissé a leányát, mert elrontja az egész iskolát s az édesanya sirva felelte: „Kérem, tessék elhinni, nem hallgat reám az a leányka, nem fél az az apjától sem. Ugy felesel velünk, hogy százra egyet sem tudunk szólni ellene!” S egyszer fölháborodva kérdeztem meg cigarettázó 18 éves papkisasszony édesapjától, hogy miért nem tiltja el a leányát attól az utálatos szokástól — s az szégyenkezve bevallotta: „Nem tudok neki már parancsolni. Ugy szégyenlem az egyszerű falusi nép előtt a lányom szájában a cigarettát... de mit csináljak?”

Látod, ez a meglazult fegyelem az oka annak, hogy az Isten akárata szerint adott helyzet teljesen fölfordult: nem a szülő parancsol többé a gyermeknek, hanem a gyermek uralkodik a szülein s viszi keresztül tűzön-vizen is a maga akaratát, mégha az apjának a becsületébe kerülne is v. az anyjának a szive szakadna meg tőle!

A hiú nevelés önmagában hordja a büntetését... Ma annyi Éli főpap háza van köztünk, akiknek a gyermekei bálványimádókká lettek... hogyne nyugodnék hát Isten keze keményen mirajtunk?...

Következő levelemben folytatom ezt a kérdést. Még sok mondanivalóm van.

Imádkozó szeretettel ölel

testvéred, Mária.

II.

Édes testvérem!

A leányok férjhezmenetelének kérdéséről is beszéljek még valamit — irod. Ám jó.

A házasság kérdését a legtöbben minden felekezeti és vallási korláton és különbségen felülállónak tartják. Azt mondják, hogy ebben is Lessing „Bölcs Náthán“-jának az álláspontja az egyedüli emberhez méltó álláspont, azé a liberális méltányosságé, amely nem csinál különbséget se vallások, se felekezetek közt. Ez nagyszerűen hangzik — szabad-é liberálisabbaknak lennünk Jézusnál, aki azt mondta: „Én vagyok

az út, az igazság, az élet, senkisémet mehet az Atyához, hanemha én általam". Jézus csak egy utat ismer amely hazavezet s az Isten országa bejáratához odaállítja, „szoros kapu“-t s az ujjászületés föltételét, mégpedig olyan kizárólagos követeléssel, hogy szerinte nemcsak hogy be nem mehetnek az Isten országába azok, akik e követelménynek meg nem felelnek, de sőt még csak meg sem láthatják azt. (Ján. 3.) Vajjon „szabadelvűbbek“ akarunk-e lenni az Isten szent Lelkénél, akinek erejében Péter így nyilatkozott: „És nincsen senkiben másban idvesség: mert nem is adatott emberek között az ég alatt más név, mely által kellene nekünk megtartatnunk“. (Csel. 4: 12.)

De ha az Úr Krisztuson válik el egymástól igazság és hazugság, világosság és sötétség, ha Ő dönt élet és halál fölött, mert az Isten mindeneket az ő lábai alá vetett — vajjon akkor a házasság kérdésében is nem az övé-e a legvégső, a döntő szó?!

Honnan van tehát mégis, hogy az ilyen kérdések, mint: lehet-e egy nem keresztyénhez s hitetlenhez vagy más felekezethez férjhez menni? Olyan sokféleképpen oldatnak meg s anynyira máskép, mint ahogy a Szent Lélek parancsolja? Onnan, hogy a Krisztushoz való viszonyunk olyan különböző. Amíg csak „vallásos“ lelkek vagyunk — akik minden komoly igyekezetünk és jószándékunk mellett is még teljesen a saját énünknek a talajában gyökerezünk s a magunk erejéből akarjuk megnyerni az Isten országát, akiknek Jézus tán tanítója vagy ideálja, de nem Ura és Királya és Megváltója — addig nagyon könnyen tudunk kapcsolódni más vallás vagy más felekezeti „vallásos“ lelkekkel. A közös vonások természetesen kínálkoznak a társulás közös alapjául s az, hogy a másik léleknek egy kicsit más színezetű és másformájú „a vallásossága“, mint a mienk, az igen jelentéktelen különbségnek látszik. Azért, ha egy leány csak ilyen értelemben „vallásos“, akkor gondolkodás nélkül fog igent mondani akármilyen felekezetű, sőt akármilyen vallású férfinak is — s ha az édesanya szívében sincs több ennél a „vallásosság“-nál, habozás nélkül oda fogja adni a leányát ahhoz a férfihoz, ha az egyébként becsületes és jóra való ember.

Egészen máskép áll persze a dolog akkor, ha valaki az ujjászületés által beleplántáltatik a Krisztusba és „keresztyénné“ lesz a Krisztus értelmezése szerint. Akit az Isten Szent Lelke a kereszti tövében átvitt a szoros kapun, aki Jézusban meglátta a maga bűnös életének a Megváltóját s fentartás nélkül kiszolgáltatta magát neki, akinek Jézus Ura és Királya lett — abban teljesen átértékelődik minden s egész élete a Jézus Krisztus nevében koncentrálódik. Az ilyen „keresztyén“ lélek persze a házasságot sem tudja máskép elképzelni, mint úgy, hogy az két léleknek a legmélyebb egysége a Jézus Krisztusban. Már nem tud azért megelégedni a másik lélek „vallá-

sosságával“, mert többé nem szinezeti s formai különbséget lát csupán abban, hanem tudja, hogy a „vallásos“ s a „keresztyén“ lélek világa két teljesen különböző világ s köztük olyan áthidalhatatlan szakadék tátong, amelyet még a legnagyobb emberi szeretet sem képes áthidalni. Közössége e kétőnek — az énben gyökerező „vallásos“ léleknek s a Krisztusban megváltott s ujjászületett „keresztyén“ léleknek egymással nem lehet soha . . . csak akkor, ha az egyik áttér a másiknak a világába.

Ép azért — mondod — mért ne mehetne egy hívő leány egy olyan férfihoz, aki még messze van az Isten országától? Nem nyerheti-e meg a hívő leány a férfit az Úrnak? S hivatkozol I. Kor. 7:12—17-re: „Mert meg van szentelve a hitetlen férj az ő feleségében“ s I. Pét. 3:1-re: „hogya némelyek nem engedelmessé válnának az igének, feleségük magaviselete által, ige nélkül, is megnyeressenek“. Igen ám, csak hogy mind a két textus *asszonyokról* szól, olyanokról, akik férjhezmenetelük után találták meg Krisztusban a maguk megváltóját. Azoknak mondja, hogy állják meg már most engedelmesen a helyüket az adott feszült helyzetben is, igyekezvén engedelmeségük által férjeiket az Úrhoz vezetni. De sehol sincs szó az Írásban arról, hogy hívő leányok pogány férfiakkhoz (pedig a pogányok is „vallásosak“ voltak!) menjenek feleségül, mert a Szentírásnak sehol sincs egy egyetlen ígérete sem az olyan kockázat számára! Mert mit mutat a tapasztalat? Van olyan fiatalember, aki belekapaszkodik egy keresztyén leányba azzal, hogy ő csak rajta keresztül tudja megtalálni az Istent s csak ő általa jut el a Krisztus váltságára. Ez először is száználmas magatartás s másodszor pedig nem őszinte dolog. Száználmas azért, mert bizony nem férfias dolog így reátámaszkodni egy leányra, hogy nála nélkül ne tudjon hinni. Vajjon hogy érezze majd az a leány „urának“ azt a fiatalembert a házasságban, ha az annyival gyengébb s gyámoltalanabb, mint ő? Az Isten a férfira bízta az asszonyt s nem az asszonyra a férfit. Az ilyen visszás helyzetből sohasem lesz boldog házasság. De különben is nem őszinte dolog az egész. Ha az a fiatalember *komolyan* keresi a Krisztust s mindenáron meg akarja nyerni az üdvösséget, akkor a leány nélkül is eltalál a kereszthez. Aki pedig a leány nélkül nem tud megtérni, az a *leányt* akarja elsősorban s nem a Krisztust. Ha a felesége lett neki, akkor már az üdvösség kérdése sem olyan fontos annak az embernek. S a dolog vége rendesen az szokott lenni, hogy nem a hívő leány nyeri meg a házasságban a hitetlen férfit az Úr számára, hanem ép fordítva, a nőnek a hiteltele szégyenedik és satnyúl el a hitetlen férfival való életközösség által.

Hallottam már erre ilyen ellenvetést: „Kicsinyes és önző dolognak tartom azért nem menni férjhez valakihez, akit szerettek, mert félttem tőle a lelkem üdvösségét!“ Vajjon kicsinyes

dolog-é nagyobbnek tartani és fontosabbnak az örökkévalóságot, mint egy ideigvaló boldogságot. Nem rettenetes-é földi boldogság miatt kockára tenni, sőt talán el is játszani örökéletünk üdvösségét?

De akkor — persze — aggódva mondd: Hát akkor bizony nagyon nehezen fog férjhezmenni a lányod, ha ilyen szigorú szempontok szerint kell igazodni! Te édesanya: a házasságok az égben köttetnek! Minden *igazi* házasság az Úrnak akaratából, két, öröktől fogva ötle egymásnak rendelt léleknek a találkozása. És azért minden *igazi* házasság boldog — és fölbonthatatlan. A hangsúly ezen van, hogy *igazi*. Ha az Úr házasságra rendelte a leányodat, akkor (ha csak te és ő egyforma engedelmesen álltok az Úr előtt!) Ő a maga idejében elhozza a leányod számára azt a férfit, akit Ő rendelt melléje. Se neked, se a gyermekednek nem lesz akkor a legkisebb kétsége sem afelől, hogy az Úr akaratából való a házasságuk... s akkor nincs is mit féltened a leányod jövőjét. De lehet, hogy az Úr nem házasságra rendelte a gyermekedet — s akkor jaj neked, ha te adod férjhez, vagy a leányod összetévesztve a mega szíve pillanatnyi vonzalmát az Úr akaratával, belekapcsolódik egy férfi életébe, akit *nem* az Úr rendelt számára, hanem akit saját maga választott magának. Az ilyen házasság nyomorútt és boldogtalan — azért van annyi házassági elválás s annyi összefoldozott, szomorú felcmás igaházasság, — mert nem az Úr kötötte meg azt a házasságot, hanem az emberek! Testvérem, te édesanya, ne mondd, nem jobb-é a te gyermekednek — ha az Úr úgy akarja — egyedül maradni s egy szolgálatban gazdag, boldog megáldott egyedülvaló életet végigélni — mint férjhezmenni az Úr akaratára ellen és nélkül s aztán egy elrontott étellel, testben lélekben elkese-
redve perben élni az egész világgal?...

Azért testvérem „minden gondotokat — a leányod férjhezmenetelének a gondját is — Őreá vessétek, mert néki gondja van reátok” s Ő mindenkor úgy intézi el a dolgot, ahogy nekünk, a földön is s az örökkévalóságban is, a legjobb.

Imádkozó szeretettel ölel testvéred

Mária.

ELŐFIZETESÉK NYUGTÁZÁSA.

Folyó évi *április hó 15-éig* a következő előfizetések folytak be:

Faragó András Berkes 150 Leu; Szathmáry Károly Éremje 300 Leu; Káli Dénes Lőrincrève 150 Leu; Furró Gyula Brassó 200 Leu; Hegedüs Albert Szalacs 150 Leu; Zoltáni Pál Sáromberke 70 Leu; Varga Kálmán Pápa 190 Leu; Ref. Egyházközség Réty 150 Leu; Jancsó Lajos Marosujvár 150 Leu; Fábry Viktor Eperjes 270 Leu; Berecz Antal Legenye 394 Leu; Nagy Lajos Ujszékely 150 Leu; Halmágyi János Nyárádgálfalva 150 Leu; Bede László Máramarossziget 150 Leu; Lőrincz János Bálványosvárálja 75 Leu; Juhász Albert Nagyenyed 100 Leu; Koncsol János Felsőláncz 150 Leu; Fiafalvi unit. lelkészi hivatal 150 Leu; Vass Béla Zalán 150 Leu; Tökés József Málnás 50 Leu és László Dezső Kolozsvár 100 Leu.

IRODALMI HIR.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Az Út kiadóhivatala június havában megjelenteti *Dr. Bartók Györgynek*, a kiváló erdélyi magyar filozófusnak *Kant* c. művét, amely a művelt olvasóközönség számára pompás áttekintéssel tárgyalja a 200 éves szellemóriás gondolatvilágát. Addig is, míg közelebbi téjékoztatást adhatnánk, jelezzük, hogy a könyv előfizetési ára kb. 100 lei lesz. Jelentkezni lehet a kiadóhivatalnál.

